

Dersim Sancağında Yaşayan Koçuşığı (Koçan) Aşireti'nin Osmanlı Devleti'nin Son Dönemindeki Faaliyetleri Ve Koçuşığı Askerî Harekâtı (1926)

The Activities of the Koçuşığı (Koçan) Tribe in the Dersim Sanjak in the Last Period of the Ottoman Empire and the Koçuşığı Military Operation (1926)

Erhan TAŞ¹

¹Dr. Öğretim Görevlisi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, etas@bingol.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-2962-7689>)

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
09.12.2024
Kabul/Accepted:
24.06.2025

DOI:

10.18069/firatsbed.1598751

Anahtar Kelimeler

Dersim sancağı, Koçuşığı
Aşireti, Koçan Aşireti,
Aşiret eşkıyalığı, Koçuşığı
askerî harekâtı.

Keywords

Dersim sanjak, Koçuşığı
Tribe, Koçan Tribe, Tribal
banditry, Koçuşığı military
operation.

ÖZ

Coğrafi şartlar Dersim sancağının çevreden yalıtılmasına zemin hazırlamıştır. Bölgenin önemli miktarda nüfus ve gelire sahip olmaması yönetimin bölgeye ilgisiz kalmasına sebep olmuştur. Merkezi otoritenin etkisiz kaldığı sancağın dağlık kesimlerinde aşiret yaşamı hâkim olmuştur. Aşiret reisleri otorite boşluğunu kendi lehine doldurarak, aşiretleri istedikleri yönde kullanmıştır. Aşiret yapısı ve ekonomik şartlarla bağlantılı olarak aşiret eşkıyalığı türemiş, bu durum zamanla yerleşik bir alışkanlığa dönüşmüştür. Bölgede yaşayan önemli aşiretlerden biri de Koçuşığı Aşireti'dir. Bu aşiret başına buyruk tavırlarının yanı sıra sürekli eşkıyalık eylemlerinde bulunarak bölgede asayiş sorunlarının merkezi haline gelmiştir. Eşkıyalık eylemleri zaman zaman birçok aşiretin katıldığı isyana evrilmiştir. Arşiv belgelerinin sentezine dayalı olarak hazırlanan bu tematik çalışmada, Dersim sancağında yaşayan Koçuşığı Aşireti'nin genel özellikleri, gerçekleştirdiği eşkıyalık ve isyan eylemleri, aşiretin Dersim sancağı hakkında olumsuz algının oluşması üzerindeki etkisi ve 1926 yılında Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde aşirete yönelik düzenlenen askerî harekât ve sonuçları irdelenmiştir. Bu yolla bölge tarihi üzerinde mikro düzeyde bir etkiye sahip olan Koçuşığı Aşireti farklı yönleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

The geographical conditions contributed to Dersim's isolation from the surrounding area. The lack of a significant population and income in the region meant that the administration remained indifferent to the area. In the mountainous parts of the Sanjak, where the central authority was ineffective, tribal life dominated. Tribal chiefs filled the power vacuum in their favor and used the tribes to their advantage. Tribal banditry emerged in the context of tribal structure and economic conditions and became an established custom over time. One of the important tribes living in the region is the Koçuşığı tribe. This tribe has become the center of law and order problems in the region as they constantly commit acts of banditry in addition to their high-handed behavior. From time to time, their banditry developed into rebellions in which many tribes participated. This thematic study, synthesized from archival documents, examines the general characteristics of the Koçuşığı tribe that lived in Sanjak Dersim, the acts of banditry and rebellion, the influence of the tribe on the formation of a negative perception of Sanjak Dersim, and the military operation organized against the tribe in 1926 during the Republic of Turkey and its results. In this way, an attempt was made to shed light on the Koçuşığı tribe, which has influenced the history of the region at the micro level, from various aspects.

Atıf/Citation: Taş, E. (2025). Dersim Sancağında Yaşayan Koçuşığı (Koçan) Aşireti'nin Osmanlı Devleti'nin Son Dönemindeki Faaliyetleri ve Koçuşığı Askerî Harekâtı (1926). *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 3, 1119-1136.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Erhan TAŞ, etas@bingol.edu.tr

1. Giriş

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Mamuretülaziz (Elazığ) vilayetine bağlı bir sancak olan Dersim günümüzdeki Tunceli ilidir. Tunceli, doğuda Bingöl, batıda Malatya, güneyde Elazığ, kuzeyde Erzincan ve kuzeydoğuda Erzurum illeri ile çevrilidir. Çalışmanın konusu olan dönemde Dersim sancağı ile doğrudan sınırı olan alt idari birimler, doğuda Karakoçan ve Kiğı, batıda Kemaliye ve Arapgir, güneyde Keban, Elazığ merkezi ve Palu, kuzeyde Erzincan merkezi ve Kemah, kuzeydoğuda Tercan'dır. Sancak, idari merkezlerin yanı sıra doğuda Peri Suyu (Büyüksu), kuzey ve batıdan Karasu (Fırat) ve güneyden Murat nehirleri ile çevrili doğal bir ada görünümündedir. Sancağı doğu-batı yönlü saran Fırat ve Murat nehirleri ile sancağı kuzeyden kesen Munzur Dağları sancağın doğal sınırlarını belirlemiştir (Tunceli İl Yıllığı 1967: 17, 29; Yılmazçelik, 2017: 17; Yolga, 1994: 101).

Dersim sancağında toplumun büyük bir kısmı, tarım yapılamayan dağlık bölgelerde yaşayan ve reisleri tarafından yönetilen aşiretlerden oluşmuştur. Aşiret toplumunun eğitim imkânlarından yoksun olması ve yaşanan fakirlik aşiret eşkıyalığının yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, silahlı çeteler kurarak çevre köylere baskın yapılmasına ve genellikle de çete mensuplarının ceza almadan yaşamını devam ettirmesine imkân tanımıştır. Aşiretin temel felsefesini oluşturan ve 20. yy başlarında da geçerli olan ortak mesuliyet kaidesinin gereği olarak aşiret mensubunun fiilinden bütün aşiret mesul tutulmuştur. Ayrıca çok yaygın olan saldırı ve intikam alma fikri, aşiretlerde suç olarak görülmediği gibi şeref ve kıymetin göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Aşiret üyelerinde aşiret ülküleri çok kuvvetli olduğu için kadın-erkek fark etmeksizin aşiret mensubu hayatını, servetini, evladını bu uğurda feda etmekten çekinmemiş ve bu davranışından gurur duymuştur (Gökalp, 2011: 41-52; Sevgen, 1994: 18).

Dersim sancağında etkin olan aşiret yapısı sonucunda yaygınlaşan gasp saldırıları, hedef konumunda olan toplumların şikâyetçi olmasına sebep olmuştur. Bu durum idari birimlerle aşiretler arasındaki ilişkinin olumsuz bir seyir takip etmesine zemin hazırlamıştır. Dersim sancağının batı kısmında Çemişgezek, Hozat, Ovacık arasındaki bazı köylerde yaşayan Koçuşağı Aşireti de bahsedilen aşiret niteliklerini taşımış, üstelik bu aşiret eşkıyalık ve gasp eylemlerinde başı çekmiştir. Bu çalışmada Koçuşağı Aşireti araştırılarak, aşiretin genel özellikleri ortaya konmaya gayret edilmiştir. Ana eksenini arşiv belgelerinden elde edilen bilgilerin oluşturduğu araştırma çalışmasında bazı hususların vurgulanması önem arz etmektedir. Bu çerçevede; Tematik bir nitelik taşıyan bu çalışma temelde Koçuşağı Aşireti'ni araştırmayı hedeflemiştir. Bununla birlikte 20. yüzyılın başlarında Resikuşağı Aşireti'nin Koçuşağı Aşireti'nin bir kolu olması, Şamuşağı Aşireti'nin Koçuşağı Aşireti'nin daimi müttefiki olması (BOA, İ.DH/ 01467.01.01.01) ve bu aşiretlerin sürekli birlikte hareket etmesi nedeniyle, çalışmada üç aşiret birlikte ele alınmış ve bir aşiret olarak değerlendirilmiştir.

Alan yazın incelendiğinde Koçuşağı Aşireti hakkında Hıdır Gündoğdu tarafından 1992 yılında Fırat Üniversitesi'nde hazırlanan Tarih ve Kültürüyle Koç Uşağı Aşireti başlıklı bir lisans çalışması dışında yazılı ve bilimsel kaynağa ulaşılamamıştır. Emsallerinin üstünde bir niteliğe sahip olan bu lisans çalışmasında Koçuşağı Aşireti üzerinden Alevi mezhebinin yöredeki genel ilkeleri ve yaşantısıyla ilgili hususlar sıralanmış fakat Koçuşağı Aşireti'nin hususiyetleri üzerinde durulmamıştır. Ayrıca aşiretin bir askerî harekâtla ortadan kaldırılması ve aşiret mensuplarından hayatta kalanların da farklı yerlere sürgün edilmesinin etkisiyle yerleşen korku psikolojisi nedeniyle aşiret hakkında günümüze sistematik bilgi akışı gerçekleşmemiştir. Bu durum aşiretin günlük yaşantısı hakkında ayrıntılı bilgi edinmeyi güçleştirmiştir.

Kapalı toplum yapısına sahip olan aşiretin idari birimlerle ilişkisi asayiş hadiseleri nispetinde olmuştur. Dolayısıyla aşiretin genel yaşantısı ile ilgili bilgilerden ziyade aşiretle ilgili suç hadiseleri veya isyanlar kayıtlara geçmiştir. Bu araştırmada aşiretin eşkıya çeteleri tarafından farklı yıllarda gerçekleştirilmiş olan birçok saldırı örnekleri verilerek aşiretin, eylemleri üzerinden tanınması, bölge güvenliği ve Dersimle ilgili oluşan algı üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca 1926 yılında yapılan askerî harekâtın ve gerekçelerinin anlaşılması için gayret edilmiştir.

Bu çalışmada araştırmanın başında belirlenmiş olan bir sonucu kanıtlamak ya da belirlenmiş herhangi bir yargıya varmaktan ziyade, önyargıdan uzak bir şekilde arşiv belgelerinin ve diğer kaynakların götüreceği sonuca varılması hedeflenmiştir. Bu amaçla arşivlerden elde edilen verilerin tamamına yakını sentezlenerek aşiret hakkında daha fazla bilgi ortaya konmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte aşiretle ilgili kronolojik bilgi veren kapsamlı ve yazılı kaynağın bulunmaması, çalışmada aşiretin kökenine değinilmesini zorlaştırmış, günlük yaşamının da yüzeysel bir şekilde ele alınmasına sebep olmuştur. Ayrıca bazı noktalarda belgelerden

elde edilen farklı dönemlere ait verilerin birleştirilmesi yoluyla sonuca varılmasını zorunlu hale getirmiştir. Fakat bu metot verilerin bir kısmının öncesi ve sonrasıyla bağlantısının zayıf kalmasına zemin hazırlamıştır.

2. Koçuşığı Aşireti'nin Bazı Özellikleri

Koçuşığı Aşireti'nin Dersim'in Şeyh Hasanlı Aşireti'ne bağlı Seydanlı kısmına mensup olduğu değerlendirilmektedir. Akrabalık bağları ve coğrafi mekân yakınlığından kaynaklı kaynaşmadan dolayı Koçuşığı, Resikuşığı ve Şamuşığı aşiretlerinin üçüne birden Koçuşığı Aşireti denmiştir. Nuri Dersimi, yöresel isimleriyle Koçan, Şemkan, Resikan olarak bilinen bu üç aşirete ek olarak Nenikan Aşireti'nin de dâhil olduğu dört aşirete Koçan (Koçu) aşiretleri denildiğini belirtmektedir. Aşiret; Hozat, Ovacık, Çemişgezek sınırlarında yerleşik olarak yaşamış olan ve Zazaca konuşan Alevi bir aşirettir (BOA, İ.DH/ 01467.01.01.01; Uluğ, 2011: 54; Gündoğdu, 1992: 1-2; Dersimi, 1952: 48; Taş, 2014: 100). Hâkimiyet-i Milliye gazetesindeki bir yazıda ise Koçuşığı Aşireti'nin, Koçuşığı, Seyithanuşığı, İsmailuşığı, Kerikuşığı ve Resikuşığı kabilelerinden oluştuğu iddia edilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 01.01.1927, 3). 19. yüzyılın ikinci yarısında Hozat'ın Amutka/Yenibaş, Bezavut/Esenevler, Tağar/Ormanyolu, Kavga/Kurukaymak köyleri ve çevresinde; Çemişgezek'in Ahtük/Tekeli, Osgeğ/ Paşacık, Hazeri/Anıl, Peydere köyleri ve çevresi ile Ovacık ilçe merkezinde yaşamışlardır (Yılmazçelik, 2017: 183, 184; Gündoğdu, 1992: 8-9). Sarp ve ormanlık bir bölgede yaşayan aşiret, tarımsal üretimde yetersiz olduğu gibi sınırlı miktarda hayvancılık yapmıştır (BOA, İ.DH/ 01467.01.01.01).

Koçuşığı Aşireti, özellikle Osmanlı Devleti'nin son döneminde Şamuşığı ve Resikuşığı aşiretleri ile ittifak halinde hareket etmiştir. Zaman zaman ilişkiler farklı yönde seyrete de başta Ferhaduşığı, Karaballı (Karaballı Şamuşığı ile de düşmandır), Laçınuşığı olmak üzere çevre aşiretlerle uzun yıllar hasım olmuştur. Bu husumetin temel sebebi birer yerel otorite olan aşiretlerin arasında var olan sıradan rekabetin yanı sıra Koçuşığı Aşireti'nin fiilleriyle çoğu zaman bir aşiretten ziyade eşkıya çetesi gibi hareket etmesi ve devamlı diğer aşiretlerin köylerine saldırmasıdır (Uluğ, 2011: 28, 58). Diğer aşiretlerin zaman zaman ittifak kurarak Koçuşığı Aşireti ile mücadele etmesi ve Koçuşığı'nın saldırılarının uzun yıllar devam etmesi aşiretin güçlü bir aşiret olduğunu göstermektedir.

19. yüzyılın sonlarına doğru Dersim'in asayiş ve sosyal sorunlarına yönelik olarak hazırlanan kapsamlı bir raporda, bölgedeki sorunların bir kısmının silahlı üye sayısı 120 civarında olan Koçuşığı Aşireti ile silahlı üye sayısı 60 civarında olan Şamuşığı Aşireti'nin eylemlerinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Raporda Koçuşığı Aşireti'nin şakavetinin devam etmesinin nedenleri de sıralanmıştır. Buna göre, sancak merkezindeki askerî kuvvetlerin etkili bir şekilde kullanılmaması, 1891'de askerî kuvvetlere saldırarak bir Miralay ve bir tabip de dâhil onlarca askerın öldürüldüğü eylemleri başta olmak üzere suçlarının cezalandırılmamasının Koçuşığı Aşireti'ni cesaretlendirdiği vurgulanmıştır. Ayrıca aşiretin Hozat, Çemişgezek ve Pertek köylerine saldırarak birçok cinayet işlediği, hayvan gaspettiği ve asayişsizliğe neden olduğu, devlete itaat eden bazı aşiretlere kötü örnek olarak onların da eşkıyalık yapmasında etkili olduğu belirtilmiştir. Koçuşığı Aşireti'nin saldırılarının halkın bir kısmının bölgeden göç etmesine ve köylerin boşalmasına sebep olduğu ve aşiretin geçimini sağlamasında soygunlardan elde ettiği malların önemli yer tuttuğu ifade edilmiştir. Diğer taraftan aynı dönemde Şamuşığı Aşireti'nin saldırılarının Ovacık-Erzincan yolunda güvenlik sorunlarının yaşanmasına neden olduğu da değerlendirilmiştir (BOA, Y.PRK. UM/ 032.108.01.01/ 01.02; BOA,Y.EE/0131.034.01.02/01.03; Gündoğdu ve Genç, 2013: 83 vd.).

1899 yılında Sadrazam, Dâhiliye Nazırı ve 9. Ordu Müşiri arasında Dersim'de devam eden sorunlar ve sorunları giderecek ıslahatlar konusunda çeşitli istişare ve analizler yapılmıştır. Bu analizlerde sorunların yolların olmayışından, tarım ve ticaret imkânlarının yetersizliğinden kaynaklandığı; halkın fakirliğinin devam etmesinin eşkıyalığı devam ettireceği sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda yapılacak askerî harekâtın kısa vadede etkili olabileceğine değinilmiştir. Köklü bir ıslahat yapılabilmesi için askerî harekâtın ziyade yol yapımı, tarım ve ticaret imkânı sunulması, suçluların cezalandırılması gibi yollara başvurulması gerektiği belirtilerek, bu girişimlere sadece Şamuşığı ve Koçuşığı aşiretlerinin karşı çıkacağı, onların da üzerine askerî kuvvet gönderilerek gereğinin yapılabilmesi vurgulanmıştır (BOA, Y.EE/ 0131. 031.02.01/ 02.02/ 02.03/02. 04). Bu değerlendirmede bölgede yaşanan asayiş hadiselerinde coğrafi ve beşeri unsurların etkisine değinilirken, Koçuşığı ve Şamuşığı aşiretlerinin kanun tanımazlığı günlük yaşamın bir parçası haline getirdikleri de vurgulanmıştır.

Yolların ekonomi, toplumsal yaşam ve asayiş üzerindeki olumlu etkisinden dolayı yukardakine benzer değerlendirmeler birçok raporda yer almıştır. Hatta asayiş ve toplumsal gelişim üzerindeki etkisinden dolayı Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında Elazığ-Pertek-Hozat ve Elazığ-Çemişgezek hattında yol ve köprü yapılması kararlaştırılmıştır. Ödenek ayrılmasına rağmen yol ve köprü yapım çalışmalarına başlanmamış ve bu durum 1924-1925 yıllarında defalarca Meclis gündemine taşınmıştır (BCA, 030.10.00.00/ 6.37.35.3; BCA, 030. 10.00.00/ 6.38.14.3; BCA, 030.10.00.00/7.40.32.4). Süreç içerisinde devlet görevlileri tarafından bazı çözüm yolları tespit edilmiş fakat gerekli adımların atılamamasından dolayı sorunlar devam etmiştir.

1908 yılında Hayri Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine sunulan raporda coğrafi şartların etkisine değinilmiş ve Dersim'deki eşkıyalık faaliyetlerinin temel iki nedeni olarak cehalet ve fakirlik sayılmıştır. Kapsamlı raporda ayrıca bölgede huzursuzluk kaynağı olan Koçuşağı, Şamuşağı ve Resikuşağı aşiretlerinin toplumu bezdiren eşkıyalık eylemlerine değinilmiştir (BOA, İ.DH/ 01467.01.04.01). Aynı dönemde Diyarbakır valisi tarafından hazırlanan raporda da benzer şekilde başta Koçuşağı ve Resikuşağı aşiretleri olmak üzere Dersim'de eşkıyalık yapan aşiretler üzerinde durulmuş, Dersim aşiretlerinin şekavetle anılan önemli isimleri sayılırken Koçuşağı Aşireti'nin reisleri Amutkalı İdare, Koçoğlu Hüseyin, Kozlucalı Seyithan ve Seyit Ağa ile Şamuşağı Aşireti reisi Süleyman Çavuş en zararlı (şerir) kişiler olarak sıralanmıştır (BOA, İ.DH/ 01467.01.05.01; BOA, İ.DH/ 01467.01.02.01). Nitekim bu kişilerin eşkıyalık faaliyetleri ve isyanlarıyla devleti uzun yıllar uğraştırdığı görülmektedir.

Suçluların cezalandırılmaması durumu Dersim'de sık yaşanan, bölge asayişini olumsuz etkileyen ve suçun devamına zemin hazırlayan bir durumdur. Nitekim eşkıyalık eylemlerinin aşiret açısından olumlu sonuçlanması ve devletin askerî harekât neticesinde bile kalıcı bir sonuç elde edememesinin yanı sıra suçluları/elebaşları cezalandıramaması aşiret liderlerini aşiretlerin gözündeki biraz daha yüceltmış ve aşiretin özgüvenini pekiştirmiştir. Örneğin Koçuşağı reisi İdare İbrahim, işlediği birçok suça rağmen 1920 yılında ölene kadar, yaklaşık 25 yıl aşiretine liderlik yapmış ve uzun bir süre Dersim yöresinde en fazla sorun çıkaran çete liderlerinden biri olmuştur (Uluğ, 2014: 114).

Dersim mutasarrıflığı yapmış olan Musa Celal Bin Hakkı'nın, Dersim sancağında yaşayan ve çevre köylere saldırarak mal gaspında bulunan ve çeşitli sorunlara kaynaklık eden aşiretlerle, bunların silahlı kuvvet miktarları hakkında yaptığı araştırma sonucunda hazırladığı 1908 tarihli rapor Dersim toplumunun sosyal yapısıyla ilgili önemli ve ayrıntılı analizler içermektedir. Buna göre aşiretlerin şekavet ve suçları iki şekilde yansımaktaydı. Birincisi aşiretlerin çevre köylere ve idari birimlere saldırması diğeri aşiretlerin birbirlerine saldırmasıydı. Bu bağlamda aşiretler canlarını ve yaşamlarında önemli bir yere sahip olan hayvanlarını korumak için birbirlerine karşı silahlanmak zorunda kalmıştır. Aşiret mensupları düşman aşiretlerin saldırılarından dolayı hayvanlarını köylerinden uzak yerlere götüremedikleri için kendi arazilerini mera olarak kullanmış ve bu durum tarımsal üretimin önüne geçmiştir. Ayrıca aşiretlerin çevredeki halka saldırıları ilk zamanlar geçim zorluğundan ve temel ihtiyaçların karşılanamamasından kaynaklanmışsa da bu saldırılar zamanla avlanmaya veya işe gider gibi kolay ve zararlı bir alışkanlık haline gelmiştir. Bu da zamanla eşkıyalığın sancakta yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır (BOA, İ.DH/ 01467.01.06.01; Gündoğdu ve Genç, 2013: 127 vd.). Bu değerlendirme birçok yönüyle Koçuşağı ve müttefiki olan aşiretleri tarif etmektedir. Çünkü Koçuşağı Aşireti'nin gerçekleştirdiği eylemler başlığında belirtildiği üzere sınırlı hayvancılık yapan ve tarımsal üretimden uzak duran bu aşiretler sürekli çevre idari birimlere ve aşiretlere saldırmıştır. Diğer taraftan eşkıyalığı bir meslek haline getirerek ilkbahar aylarından itibaren çevre köyleri talan etmiştir.

Musa Celal Bey'in raporuna göre Koçuşağı'na yakın bir bölgede bulunan Resikuşağı Aşireti Koçuşağı'nın koluydu ve iki aşiretin toplamda 300 kadar silahlı adamı ve 150 kadar yeni silahı vardı. Gayr-ı muti (itaat etmeyen) ve şaki olarak nitelendirilen Koçuşağı Aşireti Hozat kazasının en şerir (en saldırgan ve en fazla sorun çıkaran) aşiretiydi. Kendilerini geçindirebilecek kadar araziye sahip olmalarına rağmen tarımla pek uğraşmadıkları gibi bunun yerine sürekli çevre köylere saldırarak gaspta bulunmaktaydılar. Dolayısıyla bu aşiretlerin üzerlerine gidilerek ıslah edilmeleri, kanun ve nizamı tanımaları sağlanmalıydı. Aşiretin "birbirinden beter" olarak değerlendirilen liderleri iki gruba ayrılmıştır. Birinci kısım liderleri arasında Timuroğlu Hüseyin Ağa, Kerimoğlu Bako Ağa, Deli Süleymanoğlu Seyidhan Ağa ve Halil Ağa yer alırken; ikinci kısım ağaları arasında İdare İbrahim Ağa, Mahmud Ağa ve Seyyid Ali Ağa yer almaktadır (BOA, İ.DH/ 01467.01.01.01). Raporda "Ovacık Aşiretleri" başlığı altında verilen ve Koçuşağı'nın müttefiki olarak değerlendirilen Şamuşağı Aşireti gayr-ı muti ve şaki olarak nitelendirilmiş, kendilerini geçindirmek için yeterli olan arazilerinde tarım ve hayvancılık yapmaya imkânı olmasına rağmen sürekli çevre toplumlara saldırarak

gaspta bulundukları ve bu yönleriyle Topuzoğlu Aşireti ile aynı özelliğe sahip oldukları vurgulanmıştır. Ayrıca 200 kadar silahlı adamları ve 40-50 kadar yeni silahlarının olduğu, ağaları olan Süleyman Çavuş, Lılo Ağa ve Munzuroğlu İbiş Ağa adlı kişilerin kötülükte başı çektikleri belirtilmiştir (BOA, İ.DH/ 01467.01.01.02; Gündoğdu ve Genç, 2013: 171). Her üç aşiret arasındaki işbirliği dikkate alındığında 1900'lerin başında toplamda yaklaşık 500 kadar silahlı adamlarının olduğu ve bunların kanun ve nizam tanımayarak sürekli çevreye saldırdıkları anlaşılmaktadır.

Şeyh Said isyanından hemen sonra ve Koçuşağı Aşireti'ne düzenlenen askerî harekâtın kısa bir süre önce Naşit Hakkı Uluğ bölgeyi gezerek gözlemlerini Vakit gazetesinde kaleme almıştır. Uluğ araştırmasında müttefik olan bu üç aşiretin son dönemlerine ait önemli bilgiler paylaşmıştır. Uluğ'a göre Amutka merkezli Koçuşağı Aşireti yaklaşık 4.000 nüfusa sahipken, Koçuşağı'nın ruh ikizi olan Şamuşağı Aşireti yaklaşık 1.500 nüfusludur. Bu aşiretler sürekli Kemah, Kemaliye, Arapgir, Çemişgezek, Pertek ve daha birçok bölgeye ve çevre aşiretlere saldıran bir eşkıya çetesi görünümündedir. Aşiretin bu saldırıları karşısında devlet kuvvetleri yetersiz kalmıştır. Koçuşağı talanlardan elde ettiği 10.000 koyun-keçi, 2.000 inek ve 220 kadar at ve katıra sahipken; Şamuşağı Aşireti yaklaşık 5.000 hayvana sahiptir. Çevrede bulunan nehirler ve diğer coğrafi şartlar aşiretin gaspettiği bu malları korumasını kolaylaştırmıştır (Uluğ, 2011: 52-55).

Aşiret sadece çevreye karşı değil kendi içerisinde de şiddet uygulamış, özellikle güce dayanan reislik mücadeleleri kanlı ve çetin olmuştur. Bu arada Dersim'de birçok aşirette olduğu gibi Koçuşağı Aşireti'nde de büyük liderin yanında ona muadil farklı liderler veya küçük liderler yer almıştır. Aşiret dikkat çekici iç mücadelelerinden birisini 1920'de yaşamıştır. Yaklaşık 20-25 yıl aşirete reislik yapan İdare İbrahim ölünce, aşiretin ileri gelen isimleri Kör Seyithan, Bego, Eyüp, İdarenin oğlu Seyit Ali, Cafer, Emir Mirzo, Ağa Hıdo, Seyit Ali ve oğlu Yusuf arasında 1920 yılında reislik mücadelesi başlamıştır. Aşiretin yaklaşık 400 kişilik silahlı kuvvetinin parçalanmasına sebep olan bu mücadelenin son safhasında reislik çekişmesi Lılo, Seyithan ve Yusuf arasında kalmıştır. Bu arada Şamuşağı Aşireti, Koçuşağı reisleri arasındaki bu mücadeleden yararlanarak Ovacık-Hozat arasındaki hâkimiyet alanını genişletmişse de Koçuşağı, 1925 yılına doğru Şamuşağı'nın genelini kendisine bağlamıştır. Şamuşağı Aşireti'nin, Koçuşağı Aşireti'nin kontrolü dışında kalan kısmına 1926'da Lılo reislik yapmıştır. Ayrıca kardeşi Şeyh Hasan, Halil İbrahim ve Şahıcıhan aşiretin öne çıkan isimleri olmuştur. Koçuşaklar ayrıca kendi kabilesi olan ve önceleri yaklaşık 100 silahlı adamı bulunan Resikuşağı Aşireti'ni de hâkimiyetine alarak kendi içerisinde eritmiştir. Resikuşağı üyelerinin dağınık ve kurlsız yapısı bu durumu kolaylaştırmıştır (Uluğ, 2011: 53-55). Resikuşağı Aşireti başka bir eserde Koçuşağı ve Şamuşağı aşiretlerinin reislerinin yönetiminde yaşayan fakir fakat cesur bir aşiret şeklinde tarif edilmiştir (Karabekir, 2004: 92).

Koçuşağı Aşireti Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında da sürekli çevre köylere saldırmış ve bölge asayişine zarar vererek kötü bir şöhrete sahip olmuştur. Bölgede inceleme yapmak amacıyla görevlendirilen Diyarbakır Valisi Cemal Bey Dersim'de yaptığı seyahatler sonucunda Dâhiliye Vekili aracılığıyla Başbakanlığa gönderdiği 8 Ağustos 1926 tarihli raporda, Dersim toplumuna yönelik önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu çerçevede aşiretler arasındaki çatışma ve mücadelenin devam ettiğini, fakirlik ve temel ihtiyaçların karşılanamamasının gasp ve saldırılara zemin hazırladığını vurgulamıştır. Ayrıca insanların can ve mallarını korumak amacıyla silahlandığını, bazı aşiret mensuplarının özellikle de Koçuşağı Aşireti'ne mensup olanların kendilerini ağanın marabası olarak gördüklerini belirtmiştir (BCA, 30.10.00.00/ 126.901.7.1/ 7.2/7.3). Dönemin şartlarını yansıtan bu tespitler Koçuşağı Aşireti mensuplarının kendi başlarına karar alamadıklarını ve reisleri tarafından yönlendirilmekte olduklarını göstermektedir. Bu yönüyle yaşanan kanun dışı olaylarda herhangi bir eğitim almamış olan toplumdan ziyade çoğu eylemi yöneten aşiret liderlerinin sorumlu olduğu iddia edilebilir.

3. Dersim Sancağı Hakkında Olumsuz Algının Oluşmasında Koçuşağı Aşireti'nin Etkisi

Osmanlı Devleti Dönemi'nde Dersim'in Aleviliğine zaman zaman vurgu yapılmışsa da gelir ve nüfus yönünden kayda değer bir getirisi olmayan Dersim önemsenmemiş ve üzerinde durulmamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise laik toplum inşa etme yönündeki uygulamalardan dolayı Alevilik devlet açısından problem oluşturmadığı için Dersim'in Alevi oluşu Dersim hakkında oluşan olumsuz algıda doğrudan etkili olmamıştır. Nitekim hem Osmanlı Devleti'nde hem de 1923'lü yıllarda Dersim'in eşkıyalık eylemlerine girişmeyen ve asayiş sorunlarına kaynaklık etmeyen güney kesimi devlet görevlileri tarafından, toplumun Alevi ya da Sünni oluşu dikkate alınmaksızın ortak değerlendirmeye tabi tutulmuş ve ahali-i mutia (itaat eden halk) olarak

değerlendirilmiştir (BOA, İ.DH/ 1467.1.4.1; BOA, Y.EE.KP/ 40. 3959. 1.2). Bununla birlikte Dersim, Osmanlı Devleti Dönemi'nde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Dersim'de görev yapmış olan yönetici ve memurların bir kısmında olumsuz bir algı oluşturmuştur. Sancak geneline hâkim olan aşiretlerin sürekli çevre köylere ve diğer aşiretlere saldırarak cinayet işlemesi, gasp ve çapulculuk eylemlerinde bulunması bu olumsuz algının oluşmasında temel etken olmuştur.

1891 yılında Karabet isimli Ermeni papazı, Vekil-i Murahhas unvanıyla Çemişgezek'ten İstanbul'a gönderdiği telgrafta, Şamuşağı, Koçuşağı ve Karaballı aşiretlerinin bazı Ermeni köylerine saldırarak ahalinin eşya ve hayvanlarını gaspettiği ve halkın büyük sıkıntılar çekmesine sebep olduğu yönünde şikâyetle bulunmuştur. Neticede, gaspedilen mallar görevliler tarafından geri alınarak sahiplerine teslim edilirken, bu aşiretler için *"şekâvetlerinden dolayı bütün Dersim'in adı lekedâr olmuştur"* (BOA, Y.MTV/ 56.76.1.1/3.1) ifadesi kullanılarak Şamuşağı, Koçuşağı ve Karaballı aşiretlerinin eylemlerinin Dersim'in adını lekelediği vurgulanmıştır. Dersim'de mutasarrıflık yapmış olan bir görevli tarafından 1895 yılında hazırlanan raporda da benzer şekilde Dersim'in olumsuz imajına değinilmiştir (BOA, Y.EE/ 0131. 034.01.03).

Koçuşağı Aşireti'nin de oluşmasında etkili olduğu olumsuz algı zaman zaman Dersim'deki bazı aşiret liderleri tarafından dile getirilmiştir. 1919 yılında Ferhad Aşireti reisi Ali Hızır Ağazade Cemşid, Abbasuşağı Aşireti reisi Zeynokzade Mustafa, Karaballı reisleri Kılıç Mustafa ve Kangozade Mehmet, Derenahiyesi reisi Köseoğluzade Mustafa; Harbiye Nezareti'ne gönderdikleri telgrafta Koçuşağı Aşireti'nin sürekli isyan çıkardığı ve düşmanlık yaptığı, yakın zamanda Erzincan, Kemah, Arapgir, Divriği, Kuruçay taraflarında gerçekleştirdiği eşkıyalık saldırıları sonucunda birçok vatandaşı katlettiği ve gasp eylemlerinde bulunduğu, yaptığı bu tür eylemlerle Dersim sancağının kötü bir şöhret edinmesine sebep olduğu, bu aşiretin bir an önce cezalandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Aşiret liderlerinin gönderdiği dilekçede dikkat çekici bir üslup kullanılmıştır. Bu çerçevede Koçuşağı Aşireti için;

"Mazideki hunharlık ve canavarlıklarının kızıl kanları henüz afak-ı livada ... Erzincan, Kemah, Eğin, Arapgir, Divriği, Kuruçay havalisinde yaptıkları cinâyât ve vahşetin bâdî olduğu feryâd-u figân vilâyet dâhilindeki hükûmet dosyalarını doldurmuş ve bütün Dersim nâmını bu suretle lekedâr etmişler." (BOA, DH.İ.UM. EK/ 116. 58.1.1; ATASE, ATAŞB/ 2328. 27. 78aj) ifadeleri kullanılmıştır. Aşiret reislerinin bu değerlendirmesinde Koçuşağı Aşireti'nin saldırgan eylemlerinin yanı sıra aşiretler arası düşmanlığın da etkili olabileceği göz ardı edilmemelidir.

1926 yılında gerçekleştirilen Koçuşağı askerî harekâtıyla aşiret tamamen kontrol altına alındıktan sonra Ordu Müfettişliği tarafından Harbiye ve Dâhiliye Nezaretlerine gönderilen 30 Kasım 1926 tarihli şifreli telgrafta benzer bilgiler yer almaktadır. Telgrafta, bu süreçte Hozat ve Mazgirt halkının kanunlara uyararak huzur içerisinde yaşamak istediğini beyan ettiği halde Koçuşağı Aşireti'nin eski alışkanlıklarını sürdürerek cinayet ve gasp saldırılarına devam ettiği, Hozat ve Mazgirt halkının Koçuşağı Aşireti'nin bu eylemlerinden rahatsız olduğunu açıkladığı ifade edilmiştir. Ayrıca Ordu Müfettişliği tarafından halka hitap edilirken Koçuşağı Aşireti için *"sizleri lekeleyen bu haydutlar"* (BCA, 030.10.00.00/ 110.740.8.2) ifadesi kullanılarak Koçuşağı eşkıyasının Dersim halkının adını lekelediği ve Dersim hakkında olumsuz bir algı oluşmasında etkili olduğu belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere Koçuşağı Aşireti'nin Dersim sancağının adını lekelediği hususu yetkililer tarafından dillendirilmiş ve bu görüş halkla paylaşılmıştır. Yetkililerin böyle bir yol izlemesinde iki muhtemel sebebin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi diğer aşiret çetelerine kıyasla çok fazla saldırgan olan Koçuşağı Aşireti'nin eylemlerinin Dersim'in kötü bir imaja sahip olmasında büyük bir etkiye sahip olduğuna inanılmasıdır. İkincisi ise belli bir azınlığı olayların müsebbibi olarak göstermek suretiyle halkın kalan kısmının aslında suçlanmadığını ve devlet tarafından iyi vatandaş olarak değerlendirildiğini göstererek, bir anlamda halka iltifat edilerek toplumun gönlünün kazanılmak istenmesidir.

Sonuç olarak çeşitli nedenlerden dolayı Dersim sancağı bazı görevliler üzerinde olumsuz bir etki bırakmıştır. Bahsi geçen algının oluşmasında birçok aşiret gibi Koçuşağı Aşireti'nin saldırılarının da etkisi olmuş ve aşiretin fiili olarak sebep olduğu algı, yazışmalara yansımıştır. Bu durum hem devlet yetkilileri tarafından hem de bölgede yaşayan diğer aşiret liderleri ve toplum tarafından zaman zaman yazışmalara konu edilmiştir.

4. Aşiret Liderlerinin Gayrimüslimlerle İlişkileri

Koçuşağı Aşireti liderleri zaman zaman bölgede yaşayan ve devletin aleyhinde faaliyet yürüten gayrimüslim unsurlarla ilişki kurmuş veya işbirliği yapmıştır. Ermenilerin bir kısmının ulusçuluk fikri çerçevesinde eylem

yaptığı 1892 yılında biri Kuruçaylı, ikisi Arapgirli üç Ermeni'nin Koçuşığı Aşireti içerisine giderek halkı kışkırttığı tespit edilince Osmanlı Devleti tarafından bazı tedbirler alınmıştır (BOA, Y.PRK.ASK/ 84.67.3.1). Kuruçay'ın Büyük Armudan köyüne mensup olan ve bağımsız bir Ermenistan Devleti kurmak amacıyla çete faaliyetleri yürüten Hacı Kalmus 2 yıl boyunca aranmasına rağmen bulunamamıştır. Yapılan takip sonucunda Hacı Kalmus'un daha önce askerî kuvvetlerle çatışmaya girecek kadar pervasız olan Şamuşığı Aşireti reisi Süleyman Çavuş tarafından 1892 yılı kış mevsimi boyunca kendi köylerinde saklandığı tespit edilmiştir (BOA, Y.PRK.ASK/ 92.31.1.1). Bu kişinin Süleyman Çavuşla akrabalık bağı bulunduğu veya dost olacak kadar uzun bir birlikteliklerinin olduğuna dair herhangi bir veri elde edilmemiştir. Dolayısıyla bu sahiplenmenin veya korumanın farklı nedenlerinin olduğu düşünülmektedir. Bunlar, yörede yaygın olarak başvurulmuş ve Ermeni tehciri sırasında da görülen maddi kazanç elde etmek, ortak düşman olarak değerlendirilebilecek olan devlete karşı birlikte hareket etmek ya da aşiret gelenekleri gereği sığınanı korumak şeklinde sıralanabilir. Nitekim Baytar Nuri (Dersimi) Ermeni çete mensuplarının 1895-1897 yıllarında aşiretlerce korunmasını, "baht" denilen aşiret geleneğine bağlamaktadır. Buna göre bir kişi bir aşirete sığındığı zaman kişi, kimliğine bakılmaksızın o aşiret tarafından korunmak zorundadır (Dersimi, 1952: 41-42).

1895 yılında Koçuşığı Aşireti'nin Ermenilerle alakalı farklı bir mevzuya konu olduğu görülmektedir. Buna göre, Ermenilere saldırmakla suçlanan bazı aşiretler merkeze şikâyet edilmiştir. Şikâyet üzerine Koçuşığı Aşireti liderinin de dâhil olduğu birçok aşiret lideri Dersim mutasarrıfı öncülüğünde İstanbul'a telgraf göndererek Ermeni saldırıları karşısında kendilerini silahla korumaya çalıştıklarını iddia ederek suçlamayı reddetmiştir (BOA, HR.TH/ 165.48.1.1). Başvurunun Dersim mutasarrıfının desteğiyle yapılmış olması bu süreçte aşiretlerle devlet yetkilileri arasında bir anlaşmazlığın olmadığını ve aşiretlerin eylemlerinin devlet açısından sorun teşkil etmediğini göstermektedir.

1906-1907 yıllarında Koçuşığı, Şamuşığı ve Resikuşığı aşiretlerinin çevre köylere gerçekleştirdiği eşkıyalık saldırılarından dolayı bu aşiretlerin üzerine askerî harekât düzenlenmiştir. Aşiretler kendilerini bölgenin asli otoritesi olarak gördükleri için askerî kuvvetlere karşı ittifak kurmuş ayrıca silah ve cephane temin ederek 1908 yılında büyük bir isyan çıkarmıştır. İsyançı aşiretlerin çevre kazalardaki aşiretlerin yanı sıra Ermenilerden de silah ve cephane temin ettikleri 4. Ordu Komutanlığının faaliyetleri sonucunda tespit edilmiştir (BOA, Y.MTV/ 312. 127.1.1; Dersim Raporu, 2011: 176). Sebebi tespit edilemese de bu süreçte Ermenilerin bir kısmı, devlete karşı hareket etmiş olmanın kendileri açısından doğuracağı riskleri göze alarak isyançı aşiretlere yardım etmiştir.

I. Dünya Savaşı sırasında da Koçuşığı Aşireti ile gayrimüslimler arasındaki ilişkiler devam etmiştir. Koçuşığı Aşireti liderleri Tehcir sırasında birçok Ermeni'yi para karşılığında saklayarak, bunların Rusya'ya kaçmasını sağlamıştır. Ayrıca Erzincan'ı işgal ederek Dersim yönünde ilerleyen Ruslarla işbirliği yapmıştır. Bu işbirliğinde birçok aşiret gibi Şamuşığı Aşireti de Koçuşığı ile ortak hareket etmiştir. Diğer yandan Koçuşığı liderleri keşif yapmak ve bölgeyi tanımak amacıyla Rusya tarafından Erzincan'dan Hozat'a gönderilen Kazak müfrezesine eşlik etmiştir (ATASE, BDH/ 3182.11.3-13; Karabekir, 2004: 80 vd.). Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin özellikle son otuz yılında gayrimüslimler Dersim'de etkin oldukları süre boyunca Koçuşığı Aşireti liderleri farklı zamanlarda çeşitli gerekçelerle gayrimüslim unsurlarla temas halinde olmuş, zaman zaman onları korumuş veya onlarla işbirliği yapmıştır. Bu durum devlet-aşiret ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

5. Koçuşığı Aşireti'nin Gerçekleştirdiği Eylemler¹

Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarında devlet, Dersim bölgesiyle daha çok asayiş olayları, askerî harekât ve yapılabilecek ıslahatlar bağlamında ilgilendiği için arşiv kayıtlarında Dersim'deki aşiretlerle ilgili asayiş olayları, yapılacak ıslahatlar ve bunlarla ilgili değerlendirmeler yer almıştır. Bu durum Dersim toplumu ve Dersim aşiretleri hakkında sınırlı bilgi elde edilmesine sebep olmuştur. Çalışmanın bu başlığında Koçuşığı Aşireti hakkında ulaşılabilen bilgiler bahsedilen sınırlılıklardan dolayı genellikle zamansal bağlantıları zayıf kronolojik bir sıra takip edilerek ve kısmen de değerlendirmeler yapılarak verilmiştir. Aşiret hakkında ulaşılabilen bilgileri bilimsel çalışmaların istifadesine sunmak ve aşiret hakkında daha fazla bilgi edinilmesini sağlamak amacıyla elde edilen verilerin tamamına yakını aktarılmaya çalışılmıştır.

¹Bu başlıkta, 1914-1923 Yılları Arasında Dersim'de (Tunceli) Asayiş başlıklı doktora tezinde yüzeysel olarak değinilen birçok husus genişletilerek, farklı yönleriyle ele alınmıştır.

Koçuşuğu Aşireti mensupları silahlı bir şekilde örgütlenmiş ve sürekli çevre birimlere gasp amaçlı saldırılarda bulunmuştur. Aşiret eşkıyasının şekavetinden dolayı 1889'larda yapılan askerî harekât sonucunda aşirete mensup 11 kişi yakalanmıştır. Bu olay diğer aşiretler üzerinde de etkili olmuş ve aşiretlerin bir süre devlete itaat etmelerine zemin hazırlamıştır (BOA, Y.A.HUS/ 235.76.7.1).

Koçuşuğu, Resikuşuğu, Şamuşuğu, Ferhaduşuğu, Karaballı ve Topuzlu aşiretlerinin bölge halkına yönelik yaptığı gasp saldırılarından dolayı halk tarlalarına gidemez duruma gelmiştir. Bunun üzerine 1890 yılında halkın güvenliğini sağlamak amacıyla Çemişgezek'e 6 karakol inşa edilerek 75 asker görevlendirilmesi ve Kemaliye'ye 10 karakol inşa edilerek 60 asker yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır (BOA.Y.MTV/ 47.60.2.2).

Mamuretülaziz valisi tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 9 Temmuz 1890 tarihli telgrafa göre, aşiretlerden kaynaklanan bazı olaylardan sonra birçok aşiret reisi ile birlikte Şamuşuğu Aşireti reisi Süleyman Ağa da Dersim mutasarrıflığına teslim olmuştur. Bu durumu büyük bir başarı olarak değerlendiren Dersim mutasarrıflığı ve Mamuretülaziz valiliği, bu kişilerin devlete ısıdırılması, şehir merkezlerine geliş-gidişlerinin artırılması, diğer reisler için örnek ve teşvik edici olması gibi gerekçelerle bu kişilerin ödüllendirilmesini talep etmiştir (BOA, İ.DH/ 1196.93590.1.1). Padişahlık makamı da hatasını görüp devlete teslim olanların affedilerek ödüllendirilmesinin, üzerlerine askerî harekât yapmaktan daha etkili olacağı gerekçesiyle talebi uygun görmüştür (BOA, İ.DH/ 1196.93590.4.1). İdareciler tarafından sıkça başvurulmuş bu uygulamanın bazı yönleri dikkat çekmektedir. Örneğin suç işlemiş olan bu şahısların cezalandırılması gündeme getirilmediği gibi bu kişiler mükâfatlandırılmıştır. Nitekim sürekli başvurulmuş bu tarz uygulamalar caydırıcılıktan ziyade kişileri suça teşvik etmiştir.

Koçuşuğu Aşireti ile Karaballı Aşireti arasında düşmanlık devam ederken, Koçuşuğu'nun müttefiki olan Şamuşuğu Aşireti de Kavuşuğu Aşireti'nin düşmanıydı. Koçuşuğu ve Şamuşuğu aşiretleri 1891 yılında ittifak halinde eşkıyalık faaliyetlerine devam ederek Çemişgezek köylerine saldırdıkları gibi Koçuşuğu mensupları, düşmanları olan Karaballıların köylerine de saldırmış ve bazı köylüleri öldürerek gasp eyleminde bulunmuştur. Dersim mutasarrıflığı ile Dersim komutanlığı uhdesinde birleştirilen Ali Şefik Paşa'ya bu aşiretlere düşman olan aşiretlerden yeterli sayıda adam alarak Koçuşuğu Aşireti üzerine askerî harekât düzenlemesi emredilmişken, Ali Şefik Paşa sadece Karaballı ve Kavuşuğu aşiretlerinden destek alarak Amutka mıntıkasına, Şamuşuğu Aşireti reisinin köyüne harekât düzenlemiştir. Aşiret mensubu destek birlikleri saldırdıkları köyde gasp eylemleri yaptıktan sonra ortadan kaybolmuştur. O esnada Koçuşuğu ve Resikuşuğu aşiretlerinin, Şamuşuğu Aşireti'nin yardımına gelmesiyle askerî birlik 400 kadar aşiret mensubu arasında kalmış ve büyük zayıflık vererek teslim olmuştur. Aşiretler tarafından aşağılanan askerî kuvvetler daha sonra peyderpey serbest bırakılmıştır (BOA, İ.DH/ 1244.97466.1.1). Bu arada Koçuşuğu ve müttefikleri genel sığınakları olan Aliboğazı bölgesine çekilmiştir. Diğer taraftan 4 taburla yeni bir askerî harekât yapılması emredilmesine rağmen Çemişgezek'e giden Mamuretülaziz valisi Nasuhi Bey kuvvetlerin yetersiz olduğunu düşünerek, askerî harekât yapmak yerine teslim olanların affedilmesi yolunu tercih etmiş fakat şartların gerektirdiği yeterli tedbirleri almamıştır. Bunun üzerine aşiretler 600 kadar silahlı adamla (Belgede geçen bu bilgi olaydan 17 yıl sonra 1908'de aktarılmıştır. Olay üzerinden belli bir süre geçtiği için unutulmuş olma ihtimalinin de etkisiyle sayının abartılı bir şekilde verilmiş olabileceği değerlendirilmektedir.) Çemişgezek'i kuşattıktan sonra Koçuşuğu reisi Ahmet Ağa ile Şamuşuğu reisi Süleyman Çavuş ve diğer bazı reisler Çemişgezek'e silahlı bir şekilde gelerek teslim olduklarını beyan edip gitmiştir. Bu durum devlet açısından açık bir zafiyetin başlangıcı olarak değerlendirilmiştir (BOA, İ.DH/ 1467.1.4.1; Yılmazçelik, 2010: 173). Bu olay askerî kuvvetlerin Dersim'de yaşadığı en büyük hezimetlerden biri olmasına ve yerel idarecilerin acil bir harekât başlatma taraftarı olmasına rağmen valinin suçluların üzerine gitmemesi neticesinde, dolaylı da olsa suçluların mükâfatlandırılmasıyla sonuçlanmıştır.

Koçuşuğu ve Şamuşuğu aşiretleri komşu aşiretlerin köylerine saldırılar gerçekleştirmiştir. Kendi köylerine yönelik eşkıyalık faaliyetlerinden dolayı Karaballı, Ferhaduşuğu, Abbasuşuğu ve Torunlu aşiretleri 1892 yılında ittifak kurarak Koçuşuğu ve Şamuşuğu aşiretlerinin kendilerinden gaspettiği malları geri vermesini ve bir daha halka saldırmayacağı yönünde taahhütte bulunmasını talep etmiştir. Devamında bu aşiret ittifakı Kavuşuğu Aşireti'nden Seyithan'ın yönetiminde 240 kişilik kuvvetle Koçuşuğu ve Şamuşuğu aşiretlerine saldırarak, Şamuşuğu Aşireti reislerinden Süleyman Çavuş'un evini yakmıştır (BOA, BEO/ 30.2182.2.1; BOA, BEO/ 30.2182). Aşiretler arasındaki husumet bir sonraki yıl da devam etmiştir. Nitekim Koçuşuğu ve Şamuşuğu aşiretleri, düşmanları olan Karaballı Aşireti'nin bazı köylerine tekrar saldırarak köylüleri öldürmüş ve gaspta bulunmuştur. Bunun üzerine Karaballı Aşireti intikam almak için hazırlık yapmıştır (BOA, İ.HUS/ 16.111.4.1).

1892 yılı aşiret çetelerinin saldırılarının yoğun olduğu bir yıldır. 1892 yaz mevsiminde Koçuşığı, Şamuşığı ve Karaballı aşiretleri 30-40 kişilik çeteler halinde Çemişgezek köylerine saldırarak köylüleri katlettiği gibi çeşitli isimler altında haraç toplamış, dağa adam kaldırmış ve mal gaspetmiştir. Bir tabur asker gönderilerek asayiş sağlanmışsa da eşkiya tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Askerî kuvvetler bölgeden çekildikten sonra çetelerin tekrar saldırmasından endişe duyan Çemişgezek halkı adına merkeze 23 imzalı bir telgraf gönderilmiştir (BOA, BEO/ 35.2571.1.2).

1906 yılında alınan askerî tedbirler sonucunda aşiretlerin Kemaliye ve Çemişgezek yönündeki saldırıları geçici olarak engellenmiştir. Fakat 1907 yazında Koçuşığı, Resikuşığı, Kavuşığı, Topuzlu ve Hiroğlu aşiretleri kalabalık gruplar halinde Kemaliye ve Çemişgezek'in 100'den fazla köyüne saldırarak gasp ve cinayete başlamıştır. Bu saldırılar karşısında çaresiz kalan halk bir yandan merkeze şikâyet dilekçeleri gönderirken diğer yandan başka yerlere göç etmeyi düşünmüştür (BOA, Y.MTV/ 302.4.1.1/2.1/3.1).

1907 yılında Koçuşığı, Şamuşığı ve Resikuşığı aşiretleri eşkiyalık faaliyetlerini artırarak Hozat, Kemah ve Çemişgezek köylerine saldırınca halk durumdan şikâyetçi olmuştur. Bunun üzerine yetkililer harekete geçmiş Koçuşığı Aşireti liderlerinden Halil Ağa'nın oğlu İsmail, aşiretleri kışkırttığı gerekçesiyle gözaltına alınmıştır. Devamında bu aşiretlere yönelik 4-5 gün süren bir askerî harekât düzenlenmiş fakat istenildiği gibi sonuçlandırılmamıştır (Akgül, 1993: 9; Akgül, 2009: 30). Neticede aşiretlerin bu eylemleri Dersim'de dört yıl kadar sürecek olan bir isyan, saldırı ve askerî harekât sürecinin kıvılcımını oluşturmuştur. 1908 senesinde Koçuşığı ve Şamuşığı başta olmak üzere 10'dan fazla aşiret ittifak halinde isyan etmiştir. Dâhiliye Nezareti asayiş sorunlarına kalıcı çözüm üretmek amacıyla 1908 yılında Diyarbakir Valisi Mahmut Paşa, Dersim Mutasarrıfı Musa Celal Bey ve Hayri Bey'den ayrıntılı raporlar istemiş ve bu raporlar üzerinden yol haritası çizmeye çalışmıştır. Bu arada yaşanan hadiseler üzerine İstanbul Hükümeti tarafından Mamuretülaziz valiliğine talimat verilerek asayişin sağlanması emredilmiştir. Bu emirden bir süre sonra Mamuretülaziz valiliği aşiret çetelerinin saldırılarının engellendiğini İstanbul'a rapor etmiş fakat eşkiya saldırısından bunalmış olan halk eşkiyaya karşı yeterli tedbir alınmamasına tepki olarak Çemişgezek'teki resmi kurumlara baskın yapmış ve memurların genelinin faaliyetlerine engel olmuştur. Bu durumdan haberdar olan İstanbul yönetimi Mamuretülaziz valiliğine tekrar telgraf göndererek eşkiya saldırılarının daha önce engellenip engellenmediğini ve halkın tepkisini sormuştur (BOA, Y. A.HUS/ 515.106.7.1/ 16.1; BOA, İ.DH/ 1467.1.7.1/1.7.2; Dersim Raporu, 2011: 176; Yılmazçelik, 2017: 161).

Mamuretülaziz valiliği tarafından gönderilen 17 Ağustos 1913 tarihli telgrafta, alışılmışın dışında bir olaya değinilmiştir. Buna göre, bir önceki yıl Çemişgezek ve Kemah köylerinden çalınan hayvanların Topuzlu ve Koçuşığı aşiretlerinde olduğu tespit edilerek bu hayvanlar jandarma tarafından geri alınmıştır (BOA, DH.EUM.EMN/ 29.17.1). Böylece bir yıl önce gerçekleştirilen gasp saldırılarının failleri ortaya çıkarılmış ve mallar geri alınmıştır.

Dersim belediye başkanının mültezim olan yeğeni 1914 yılında Ferhaduşığı Aşireti mensuplarınca öldürülmüştür. Devlet görevlileri failleri yakalamak amacıyla Ferhaduşığı Aşireti üzerine harekâta başlayınca birçok aşiretle birlikte Koçuşığı Aşireti de Ferhaduşığı Aşireti'ni desteklemiş ve isyana katılmıştır. Ferhaduşığı Aşireti reisi Keko Ağa askerî kuvvetler tarafından öldürülünce eşkiya teslim olmuş ve isyan sona ermiştir (Yolga, 1994: 71; Yılmazçelik, 2010: 186). Aşiretler bu hadise sırasında aralarındaki husumeti bir tarafa bırakarak tekrar ittifak kurmuş böylece alışılmış bir davranışı tekrar sergilemişlerdir.

1915 yılında Koçuşığı Aşireti reislerinden Bako'nun kız kardeşi, Karaballı Aşireti reisi Mehmet Ali Ağa'nın oğlu tarafından kaçırılmıştır. Yaşanan bu hadise ittifak halinde olan İdare İbrahim yönetimindeki Koçuşığı Aşireti ve Mehmet Ali Ağa yönetimindeki Karaballı Aşireti ile Diyab Ağa yönetimindeki Ferhaduşığı aşiretlerini karşı karşıya getirmiştir. Olayların büyümesini istemeyen Dersim mutasarrıflığının araya girmesiyle sorun daha fazla büyümeden çözüme kavuşturulmuştur (ATASE, İSH/ 14853.773. 74/ 74a/ 74c).

Koçgiri İsyanı'nın faili olarak tarih sahnesindeki yerini alacak olan Baytar Nuri Osmanlı ordusunda subay olarak görev yaparken, 1916'da Vehib Paşa tarafından 65 askerle ve aşiret reislerine verilmek üzere yüklü miktarda parayla Kemah güzergâhından Hozat'a gönderilmiştir. Birlik Ulukale yakınlarında Koçuşığı Aşireti reislerinden Hüseyin Ağa yönetimindeki çete tarafından kuşatılarak rehin alınmış, silahları elinden alınan askerî birlik daha sonra serbest bırakılmıştır. Dikkate değer ve Koçuşığı Aşiret saldırılarından farklı bir durum olarak eşkiya, grubun yanında yüklü miktarda para olduğunu bildiği halde paraya el koymamış ayrıca olaydan bir süre sonra Seyit Rıza, silahların geri verilmesi hususunda aracı olmuşsa da Koçuşığı Aşireti bunu kabul etmemiştir (Dersimi, 1952: 93).

Ruslar I. Dünya Savaşı sırasında Erzincan'ı işgal ettikten sonra Dersim yönünde ilerlemeye devam etmiştir. Bu süreçte Batı Dersim aşiret milislerinin oluşturulmasından kısa bir süre öncesine kadar birçok aşiret reisi Ruslarla irtibat halindedir. Rusya'da iç karışıklıklar yaşanıp Rusya aşiretlere olan desteğini kesene kadar birçok aşiret reisi Ruslardan yardım almıştır. Ruslarla iletişim halinde olanların ve yardım alanların başında Koçuşığı Aşireti reisi İdare İbrahim gelmekteydi (ATASE, BDH/ 2904.431.8/ 8.1).

Ruslar Ovacık aşiretleriyle olumlu ilişkiler kurmak amacıyla aşiretlere para verdiği gibi bölgede etkili olabilmek, Kürtleri ve Ermenileri Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmak için subaylarını gönderdiği bu dönemde Ovacık'a bağlı aşiret liderleriyle Koçuşığı liderleri Zeranik köyünde Kasımoğlu Munzur'un evinde içeriği yetkililer tarafından tespit edilemeyen bir toplantı düzenlemiştir (ATASE, BDH/ 3182.11.3-13). Değinildiği üzere savaş sırasında Ruslarla ve Ermenilerle işbirliği yapanların başında Koçuşığı Aşireti gelmekteydi. Erzincan'ın Ruslar tarafından işgalinden kısa bir süre sonra Erzincan'dan gönderilen 220 kişilik Kazak-Ermeni bölüğü önce Ovacık merkezine daha sonra da Koçuşığı Aşireti'nin nüfuz sahasına giderek, Koçuşığı ve Şamuşığı aşiret reisleriyle görüşmeler yapmıştır. Ruslar, Koçgirili Alişir ve kendileriyle birlikte hareket eden asker firarisi Mustafa Vefa vasıtasıyla Koçuşığı Aşireti'ne yüklü miktarda silah ve cephane yardımıyla bulunurken, diğer aşiret liderlerine de bol miktarda erzak yardımıyla bulunmuştur (ATASE, BDH/ 3182.11.3.13; Sevgen, 1999: 81; Dersimi, 1952: 99-113; Sunguroğlu, 1958: 173).

I. Dünya Savaşı devam ederken 1917'de Dersim milis alayları oluşturmak için harekete geçilmiştir². Yetkililer Koçuşığı Aşireti'ne karşı önce farklı bir yol izlemiştir. Bu süreçte Koçuşığı Aşireti'nin önceki suçları affedilmiş olmasına rağmen aşiret, kendisine para desteği sağlanmadığı ve dikkate alınmadığı gerekçeleriyle Şamuşığı, Maksuduşığı ve Bezgaruşığı aşiretleri ile birlikte Çemişgezek ve Kemaliye köylerine saldırınca zorunlu olarak Koçuşığı Aşireti'ne para desteği sağlanmış ve aşiret milis kuvvetlerine dâhil edilmiştir (Karabekir, 2004: 79-80). 36. Kafkas Fırka Kumandanı Kaymakam Kazım tarafından gönderilen telgraf, oluşturulmak istenen milis alayları hakkında önemli bilgiler içermektedir. Buna göre diğer birçok Dersim aşiret reisi gibi Koçuşığı Aşireti Reisi İdare ve Seyithan, Şamuşığı reisi Yusuf ağalar aşiretlerinden oluşan kuvvetleriyle Ovacık'a gelmek amacıyla yola çıkmıştır (ATASE, BDH/ 2904.431.8). Neticede İdare İbrahim, Seyidanlılardan oluşan 1. alayın komutanı olarak görevlendirilmiş, Seyithan da İdare İbrahim'e bağlı 1. taburun komutanı yapılmıştır (ATASE, BDH/ 2687.239.14.2).

2. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın 5 Temmuz 1917 tarihinde Diyarbakir'den Kafkas Ordu Grubu Kumandanlığına gönderdiği telgrafta da benzer bilgiler bulunmaktadır. Buna göre, Dersim milis alaylarının oluşturulmaya çalışıldığı dönemde Garbi Dersim'de bulunan Ovacık aşiretleri ile Kasımoğlu Munzur ve Firari Alişir'in yanı sıra Koçuşığı ve Şamuşığı aşiret reisleri de maiyetleri ile birlikte 2 Temmuz 1917 tarihinde sancak merkezi olan Hozat'a gelerek devlete itaatlerini bildirmiştir. Böylece Garbi Dersim'de devlete itaat etmeyen aşiret kalmadığı gibi bu aşiretlerin Ruslarla mücadele etmeleri amacıyla cepheye sevki için planlama yapılmıştır (ATASE, BDH/ 3182.11.7).

1919 yılında Koçuşığı Aşireti'nin eşkıyalık faaliyetleri devam etmiştir. Ağustos ayında Koçuşığı ve Topuzlu aşiretlerine mensup 200 kadar eşkıya, Kuruçay'ın birçok köyüne saldırmış köylülerden dört kişiyi öldürerek dört kişiyi de yaralamıştır. Eşkıya çeteleri 700'den fazla hayvanı gaspederek Kemah yönünden Dersim'e geri gitmiştir. Bu durum Erzincan mutasarrıflığı tarafından merkeze bildirilmiştir. Dâhiliye Nezareti Mamuretülaziz vilayetine şifreli bir telgraf göndererek gerekli tedbirlerin alınmasını ve çalınan hayvanların geri getirilmesini emretmiştir. Ayrıca Harbiye Nezaretinden belli geçiş noktalarına askerî müfreze yerleştirilmesi istenmiştir (BOA, DH.EUM.AYŞ/ 16.60.1; BOA, DH.EUM.AYŞ/ 20.92.2/ 92.3; BOA, DH.ŞFR/ 102.289.1.1).

Dersim'de Koçuşığı Aşireti'nin dâhil olduğu önemli sorunlardan biri de 1919 yılı seçimleriyle ilgili yaşanan hadiselerdir. Milletvekili adaylarından biri Dersim'den Kangozadelere mensup Binbaşı Hasan Hayri Bey'di. Hayri Bey 11. Kolordu Komutanlığı emrinde görev yapmaktaydı. Hasan Hayri Bey Karaballı Aşireti tarafından desteklenirken, Koçuşığı ve diğer bazı aşiret liderleri Lütfi Fikri Bey'i desteklemiştir (ATASE, İSH/ 3719.7.50). Bu süreçte kolluk kuvvetlerinin aşiret liderlerinin faaliyetlerini önlemede yetersiz kalması Koçuşığı dâhil birçok aşiretin baskı uygulayarak milletvekili seçimlerine müdahale etmeye çalışmasına zemin hazırlamıştır.

1919 yılında ülke işgal altında olduğu için Dersim çevresinde yeterli kolluk kuvveti bulundurulamamıştır. Bunu fırsata dönüştüren aşiret eşkıyası Kemah, İliç, Kemaliye, Çemişgezek, Arapgir ve Divriği köylerine

²Dersim'de kurulan aşiret milis alayları için bakınız Taş, 2022: 283.

saldırmıştır (ATASE, ATAZB/ 2328.27.78ae). Milli Mücadele'nin devam ettiği 1920 yılında da saldırılar sürmüş ve eşkıyalık saldırıları için erken bir dönem olan mart ayından itibaren eşkıya Kemaliye ve İliç köylerine saldırmaya başlamıştır. Kemaliye Kaymakamlığı 1919 yılında yaptığı bir bölük asker talebinden sonuç alamayınca güvenliği sağlamak amacıyla bu defa 11. Kolordu'dan, kendi bünyesinde yerelden 120 kişilik bir birlik oluşturulmasını talep etmiştir. Neticede talep uygun görülmüş ve bu hususta 15. Kolordu yetkilendirilmiştir (ATASE, ATAZB/ 4135. 27. 76af/ 76ag/ 76ah/ 76as/ 76ai/ 76bg). Görüldüğü üzere hem bölgede yaşanan asayiş olaylarında hem de bölgedeki idari işleyişte ve askerî birimlerin şekillenmesinde aşiretler büyük bir etkiye sahip olmuştur.

Mamuretülaziz valisinden alınan 8 Ocak 1920 tarihli şifreli telgrafta göre başta Koçuşığı ve Şamuşığı aşiret reisleri olmak üzere birçok aşiret reisi ittifaka öncülük yapan Karaballı Aşiret reisinin ikamet ettiği Ağzonik köyünde toplantı düzenlemiştir. Yetkililer aşiretler arasında genel bir ittifak kurmak amacıyla yapılan bu girişimlerin amacına ulaşması halinde aşiretlerin Çemişgezek ve Pertek'e bağlı köylere saldırmayı amaçladığı ve mevcut otorite boşluğundan yararlanarak kısa bir süre sonra saldırıya geçeceklerini değerlendirmiştir. Ayrıca yetkililer ele geçirilen mektuplara ve muhacir ifadelerine dayanarak, toplantıya katılan aşiret liderlerinin özellikle de Karaballı ve Koçuşığı liderlerinin, Meclis-i Ayan üyesi Seyyid Abdülkadir, eski polis müdürü Miralay Halil ve Kürdistan Teali Cemiyeti ile temas halinde olduklarını, dolayısıyla gerçekleşecek olan ittifakın siyasi mahiyette olabileceğini değerlendirmiştir. Şartlardan dolayı aşiretler üzerine askerî harekât yapılamayacağı bildirilmiş fakat sınırlı bazı askerî tedbirlerin alınması yönünde emir verilmiştir. Diğer taraftan Koçuşığı ve Şamuşığı ile Karaballı aşiretleri arasında geçmişte etkili olan düşmanlığın aşiretler arasında güç dengesi sağladığı ve aşiretlerin çevreye yapacağı kitlesel saldırıları önlediği belirtilmiştir. Dolayısıyla muhtemel ittifakın önüne geçilerek aşiretler arasındaki eski düşmanlığın devam ettirilmesinin bölge asayiş ve güvenliği açısından dengeleyici olacağı vurgulanmıştır. Bu çerçevede gerekli iletişimi kurmak ve telkinlerde bulunmak amacıyla Dersim Jandarma Komutanı Yüzbaşı Cemal Efendi Karaballı Aşireti reisine gönderilmiştir. Ayrıca bölgede yaşanabilecek karışıklıkların İtilaf Devletleri tarafından Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 24. maddesine dayalı bir işgal sebebi olarak kullanılabileninden endişe duyulmuştur. Bunun için acilen tedbir alınmasının yanı sıra Türkçülük ve Kürtçülük yönünde yayın yapan neşriyatın bölgeye sokulmaması yönünde talimat verilmişse de girişimde bulunan aşiretlerin ittifak kurmadığı anlaşılmıştır (BOA, BEO/ 4610.345718.6.1/ 7.1/11.1; ATASE, İSH/ 13148. 202. 259).

1920 yılı yaz aylarında Koçuşığı Aşireti'nin Kuruçay ve çevresine gerçekleştirdiği saldırıların artması üzerine Dersim Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Heyeti Ankara'da bulunan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Heyeti'nden tedbir almasını istemiştir. Giderek artan eşkıya saldırılarından bezmiş olan halk da İstanbul hükûmetine dilekçeler göndererek şikâyetçi olmuştur. Yapılan değerlendirmede saldırganların cezalandırılmamasının diğer aşiretleri eşkıyalık hususunda cesaretlendirdiği ve eşkıyalığa başlamalarına neden olduğu belirtilmiştir. Ankara Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Heyeti başkanı Mustafa Kemal Paşa saldırılara karşı tedbir almak amacıyla Kuruçay'da kurulmak istenen 300 kişilik savunma birliği konusunda 15. Kolordu Komutanı Kazım (Karabekir) Paşa'yı yetkilendirmiştir (ATASE, ATAZB/ 4135. 27.76au/ 76aua/ 76av).

Mamuretülaziz valiliği tarafından Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine gönderilen telgrafta 1920 yılı sonbaharında Koçuşığı ve Bahtiyar aşiretlerinin çevredeki kaza ve köylere saldırdığı, Koçuşığı'nın özellikle Kemah'ın köylerini yağmaladığı belirtilmiştir. Bu aşiretlerin saldırılarını durdurmak amacıyla iki mitralyöz ve bir cebel topla donatılmış bir müfreze Çemişgezek'e gönderilmiştir (ATASE, İSH/ 3368. 631. 71). Aynı dönemde Koçuşığı Aşireti'ne mensup 50 kadar eşkıya Çemişgezek'in köylerine saldırarak bir miktar hayvan gaspetmiştir. Fakat Jandarma ve halkın karşılık vermesi neticesinde hayvanlar geri alınmış, eşkıyadan 3 kişi ölü 2 kişi yaralı olarak ele geçirilmiş, çatışmalar sırasında Jandarmadan 2 zabıt yaralanmıştır (ATASE, İSH/ 4599. 631.121).

Koçgiri İsyanı'nın etkisiyle 1921 yılında bölgede karışıklıklar artmış, kargaşa ortamında Koçuşığı başta olmak üzere aşiretlerin bir kısmı saldırılarını sıklaştırmıştır. İsyanın en önemli aktörlerinden biri olan Alişir, Koçuşığı Aşireti lideri İbrahim'in desteğini almış ve İbrahim Mart 1921'de 200 kadar adamıyla birlikte çeşitli saldırı eylemleri gerçekleştirmiştir. Daha sonra isyan bastırılırken Alişir Dersim'e kaçmış ve bir süre Koçuşığı Aşireti tarafından korunmuştur (Sevgen, 1999: 227-231). Koçuşığı Aşireti 1921 yılı Mayıs ayında Çemişgezek'e bağlı bir köyden 20 kadar büyük baş hayvan gaspetmiş ve bu durum Merkez Ordusu Komutanlığı tarafından rapor edilmiştir (ATASE, İSH/ 10668.107.101). Benzer şekilde Eylül ayı ortalarında Şamuşığı Aşireti'ne mensup

16 kişilik eşkıya çetesi Şamuşaklı Abbas yönetiminde Kemaliye köylerine baskın yaparak hayvan gaspetmiştir. Durum Kemaliye kaymakamlığı tarafından Merkez Ordusu Komutanlığına bildirilmiştir (ATASE, İSH/ 14884. 773.100).

Dersim mutasarrıfının Çemişgezek Kaymakamı Reşit Ali'den aldığı bilgi üzerine Merkez Ordusu Komutanlığına gönderdiği telgrafa göre 21 Eylül gecesi Koçuşağı Aşireti eşkıyası bir köye ve bir değirmene saldırarak birçok hayvanı ve malı gaspetmiştir. Olayın haber alınması üzerine ertesi sabah takibe çıkılmışsa da netice alınmamıştır (ATASE, İSH/ 14880.773.96/ 96aa). Aynı günlerde yaşanan diğer bir olayı Dersim Mutasarrıflığından alınan bilgilere istinaden El-aziz (Elazığ) Mıntika Kumandanlığı, Merkez Ordusu Komutanlığına rapor etmiştir. 22 Ekim 1921 tarihli telgrafa göre sayısı tespit edilemeyen Koçuşağı Aşireti eşkıyasının Kemah'ın Sarıçubuk yönüne gittiği anlaşılmıştır. Aynı dönemde Abbas adlı bir liderin yönetimindeki 40 kişilik Şamuşağı Aşiret çetesi, Divriği-Kemaliye yolu üzerinde bir miktar hayvan gaspetmişse de karşılaştığı müfreze ile yaşanan çatışmadan sonra firar etmeyi başarmıştır. Aşiret eşkıyasının civardaki birçok köye saldırdığı bu süreçte eşkıyayla mücadele etmek amacıyla köprüler tutulmuş ve birçok askerî tedbir alınmıştır. Ayrıca Kemaliye'ye bir askerî bölük gönderilmiş ve Çemişgezek Tabur Kumandanlığıyla birlikte hareket etmesi emredilmiştir (ATASE, İSH/ 14888. 773.103/103a). Görüldüğü üzere iki aşiret aynı günlerde yakın bölgelerde birbirleriyle herhangi bir çatışmaya girmeden eşkıyalık faaliyetlerini sürdürmüştür.

Mamuretülaziz valisi Rıza tarafından Merkez Ordusu Kumandanlığına 1921 yılında gönderilen bir telgrafa Koçuşağı ile ilgili süreç özetlenmiştir. Buna göre Koçuşağı Aşiret eşkıyasının bir süreden beri Kemaliye ve Çemişgezek köylerine saldırarak köylüleri katlettiği ve mal gaspettiği buna karşın bazı askerî tedbirler alınarak eşkıyanın kısmen engellendiği belirtilmiştir. Ayrıca Dersim halkının, devletin diğer devletlerle mücadele halinde olmasını fırsat bilerek saldırı faaliyetlerine giriştiği, böylece devleti zor durumda bıraktığı rapor edilmiştir (ATASE, İSH/ 14897. 773.112).

1921 yılı Aralık ayında Koçuşağı Aşireti'nin saldırıları devam etmiştir. Sivas Valiliği tarafından Merkez Ordusu Kumandanlığına gönderilen telgrafa göre bu dönemde Divriği çevresinde eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan Koçuşağı Aşireti eşkıyası yakalanmak istenmişse de çete Dersim'e firar etmiştir (ATASE, İSH/ 14913. 773.126aa). Aynı süreçte Koçuşağı, Şamuşağı ve Resikuşağı aşiretleri eşkıyalık faaliyetleri çerçevesinde ittifak halinde Çemişgezek-Kemaliye arasında bulunan ve bu aşiretlerin köylerine çok uzak olmayan bir noktada yoldan geçenlere saldırarak üç kişiyi öldürmüş, birini yaralamış ve bu kişilerin mallarını gaspetmiştir. Halktan destek alan askerî müfreze ile girilen çatışmaya rağmen çete kaçmayı başarmıştır (ATASE, İSH/ 14944.773.150).

Dâhiliye Vekâleti 1925'te muhacirlerin bir kısmını Dersim'e yerleştirmeyi düşünmüştür. Dersim Valiliğinden alınan cevapta Dersim'de muhacirlerin yerleştirilebileceği 50 evin bulunduğu ve toplamda 500 nüfus ve 2.000 hayvanın iskân edilebileceği bildirilmiştir (BCA, 272.00.00.12/ 45.76.31). Kış mevsimi gelmeden yaklaşık 600 muhacirin Dersim'de bazı köylere yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat bu köylere muhacir yerleştirilebilmesi için köylerin Koçuşağı Aşireti'nin baskı ve işgalinden kurtarılması gerektiği üzerinde durulmuş ve aşirete tebliğat yapılmıştır. Diğer taraftan Koçuşağı'nın silahtan arındırılması için yazışmalar yapılmıştır (BCA, 272.00.00.12/46.80.7.4/7.5/7.8/7.9). Bu dönemde silah toplama faaliyetleri Dersim genelinde uygulanmaya çalışılmaktaydı. Nitekim Koçuşağı Aşireti üzerine askerî harekât düzenlendikten sonra 1927 yılında Dâhiliye Vekâleti tarafından Mazgirt bölgesindeki silahların toplatılmasına devam edilmiş ve bu uygulama aşamalı olarak kuzeye ve batıya doğru genişletilmeye çalışılmıştır (BCA, 30.10.00.00/110.740.10). Dersim aşiretleri Osmanlı Devleti Dönemi'nde ve Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında yarı otonom bir yaşam sürmüş ve aşiret reisleri yerelde hâkim otorite olarak varlığını devam ettirmiştir. Devlet otorite kurmak istediğinde aşiretlerin direnciyle karşılaşmıştır. Dolayısıyla aşiret liderleri sürekli kendi nüfuzunu devam ettirme kaygısı gütmüş ve bu düşünce birçok aşiretin eylemlerinde belirleyici olmuştur. Bahsi geçen durum Koçuşağı Aşireti için de geçerli olmuştur. Koçuşağı Aşireti liderleri hem elde etmiş oldukları ayrıcalıklı konumlarını sürdürmek hem de geçim kapısı haline getirdikleri eşkıyalık üzerinden gelir temin etmeye devam etmek amacıyla sürekli çevre köy ve aşiretlere saldırmıştır. Bu da bölgede ciddi huzursuzluğa ve halkın tepkisine sebep olmuştur. Halkın şikâyetlerinin artması Dersim'de belli aralıklarla askerî harekât yapılmasına zemin hazırlamıştır.

6. Koçuşığı Askerî Harekâtı (1926)

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında Türkiye'nin doğusunda yaşanan bazı hadiseler devleti tedbir almaya yönlendirmiştir. Bu tedbirlerin bir kısmı Dersim'de yaşanan olaylardan bağımsız olmasına rağmen Dersim'i de etkilemiştir. Örneğin Koçuşığı harekâtından bir yıl kadar önce yaşanan Şeyh Said isyanının bastırılması için 22 Mart 1925'te Bakanlar Kurulu tarafından birçok ille birlikte Dersim'de de sıkıyönetim ilan edilmiş ve daha sonra süresi uzatılmıştır (BCA, 30.0.18.1/ 1.13.15.10.1). Bu dönemde alınan tedbirlerin bir kısmı ise Dersim'e ve Koçuşığı Aşireti'ne yönelik olmuştur.

1926 senesine kadar Dersim'de yaşanan eşkıyalık saldırıları ve ayaklanmalarda Koçuşığı Aşireti çoğunlukla başı çekmiş, Resikuşığı ve Şamuşığı aşiretleri de onu takip etmiştir. Nitekim 1926'da Koçuşığı Aşireti mutat olduğu üzere Çemişgezek ve Kemaliye köylerine saldırmaya devam etmiştir (Sevgen, 1999: 82). 3. Ordu müfettişliği Koçuşığı Aşireti üzerine harekâta girişmeden önce Hozat ve Mazgirt halkıyla yaptığı görüşmede halk, Cumhuriyet kanunlarına itaat ederek sükûnet içerisinde yaşamak istediğini beyan etmiştir. Fakat bu süreçte eski alışkanlıklarını terk etmeyi kabul etmeyen Koçuşığı Aşireti daha önce yaptığı cinayet ve gasp saldırılarını devam ettirmiştir (BCA, 30.10.00.00/ 110.740.8.2).

Diyarbakır'da bulunan 3. Ordu müfettişliği tarafından Erkan-ı Harbiye-i Umumiye riyasetine ve bazı bakanlıklara gönderilen 27 Ağustos 1926 tarihli raporda, aşiret eşkıyasının Kemah köylerinde gerçekleştirdiği bazı saldırı ve gasp eylemlerine değinilmiştir. Ayrıca Koçuşığı Aşireti reisi Kôr Seyithan'ın intikam almak amacıyla oluşturduğu silahlı çetelerden birini Kemaliye'ye diğerini de Kemah'a gönderdiği ve çevre toplumlara yönelik saldırılarından dolayı Koçuşığı Aşireti'nin uçak filolarıyla bombalanacağı bildirilmiştir (BCA, 30.10.00.00/ 126.901.23.2). Nitekim bu karardan yaklaşık on gün sonra 8 Eylül 1926 tarihinde Koçuşığı Aşireti'ne ait iki köy daha önce hazırlanan plan çerçevesinde bombalanmıştır (BCA, 30.10.00.00/ 126.901.37). Koçuşığı Aşireti'nin devam eden saldırıları ve kanuni sorumluluklarını yerine getirmemesi gibi sebeplerden dolayı bu aşiretin idari yollarla kontrol altına alınamayacağı kanaatine varılmıştır. Bunun üzerine 19 Eylül 1926'da Koçuşığı Aşireti ve bu aşiretle birlikte hareket eden Şamuşığı ve Resikuşığı aşiretleri üzerine askerî harekât yapılması kararlaştırılmış, harekât için Miralay Mustafa (Muğlalı) görevlendirilmiştir. Askerî harekâtı gerçekleştirmek amacıyla 10 ve 19. Piyade Alaylarının yanı sıra 16. Piyade Alayının bir kısmı, bazı milis ve aşiret grupları ile 6 uçak tahsis edilmiştir (Dersim Raporu, 2011: 201).

Harekât hem devletin imkânlarıyla bağlantılı olarak hem de yöre halkının menfaatleri ve devletle olan ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla Koçuşığı Aşireti ile sınırlı tutulmuştur. Bu bağlamda Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği 3. Ordu Müfettişliğinden, Koçuşığı Aşireti'nin genelinin imha edildiğinden emin olunduktan sonra bu aşirete mensup olduğunu iddia edenlerin sürgün edileceğine dair bir beyanname yayınlamasını istemiştir. Ayrıca askerî harekâtın Koçuşığı Aşireti ile sınırlı tutularak isyana katılmayan diğer aşiretleri kapsamaması, bunlara hüsn-ü idare yoluyla muamele edilerek isyana katılmalarının engellenmesi, sadece silahlarının toplanması yoluna gidilmesi istenmiştir. Bu süreçte yapılan yazışmalarda Dersim'in tamamına yönelik bir harekâtın zorluklarından dolayı sadece isyan edenlerle sınırlı tutulmasından bahsedilmesi (BCA, 30.10.00.00/ 110.740.8/8.1) Dersim'e yönelik genel bir harekâtın da düşünüldüğü çıkarımına zemin hazırlamıştır.

Koçuşığı Aşireti, askerî birliklerin yanı sıra milis kuvvetleri ve aşiret birlikleri tarafından kuşatıldıktan sonra harekât 6 Ekim 1926'da Çemişgezek'in 18 km kuzeydoğusundan başlatılmıştır (Sevgen, 1999: 82; Dersim Raporu, 2011: 202). Harekât başladıktan iki gün sonra Koçuşığı Aşireti reisleri teslim olmak istediklerini bildirmiş fakat aşiret mensuplarından çekindiklerini ileri sürerek zaman kazanmaya çalışmış ve teslim olmamışlardır. Dersim'deki aşiret yapısı ve işleyişi göz önünde bulundurulduğunda aşiret liderlerinin bu gerekçesinin gerçekçi olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun üzerine 16 Ekim'de askerî kuvvet sayısı artırılarak harekâta tekrar başlanmış, isyancı aşiretlere yardım ettikleri gerekçesiyle Koçulu ve Tağar köyleri askerî kuvvetler tarafından yakılmıştır. Veli Baba tepesinin alınması için 18 Ekim'den sonra harekât yapılmaya çalışılmış fakat askerî kuvvetlerle işbirliği halinde görünen bazı aşiret kuvvetleri saldırıda gönülsüz davranmıştır. Ayrıca bu aşiretler cephane ve iâşe eksikliğini bahane ederek harekâttan çekilmiş ve köylerine geri gitmiştir. Bu durum askerî birliklerin moralini olumsuz etkilemiş ve birlikler bozguna uğrayarak 20 Ekim'de geri çekilmek zorunda kalmıştır (Dersim Raporu, 2011: 203).

İsyancılar 30 Ekim'de Amutka yakınlarında mıntika komutanının çadırını hedef alarak baskınlar yapmışsa da askerî kuvvetlerce başarısızlığa uğratılmıştır. Diğer taraftan Erzincan'dan getirilen 11. Alayın yardımıyla 13 Kasım'da Yılan Dağı ve Kırklar Tepesi kontrol altına alınmıştır. İsyancıların Ali Boğazı ve Kalabur

Deresi'ndeki mağaralara ve Tağar Deresi'ne çekilmesi üzerine kuşatma çemberi daraltılmış, oluşturulan özel ekiplerle, isyancıların büyük bir kısmı mağaralarda imha edilmiştir. Neticede Koçuşağı Aşireti tamamen kontrol altına alınarak asayiş sağlanmış böylece 30 Kasım 1926'da askerî harekât sona ermiş ve kuvvetler 4 Aralık 1926'da karargâhlarına geri dönmüştür. Bu çerçevede harekâta katılan ve üç bölükten oluşan bir tabur, harekâtın sona Malatya'ya dönünce Malatya'da sevinçle karşılanmıştır. Harekât sırasında Dersimlilerin bir kısmının zararlı faaliyetlerinin yanında bir kısmından da destek alınmıştır. Nitekim Koçuşağı Aşireti'nin saldırılarından rahatsız olan Hozat ve Mazgirt halkının bir kısmı Miralay Mustafa Bey komutasındaki harekât sırasında askerî kuvvetlere maddi ve manevi yardımda bulunmuş, bu sırada bir kısmı yaralanmış ve bir kısmı da hayatını kaybetmiştir (BCA, 30.10. 00. 00/ 110.740.8.2; Hâkimiyet-i Milliye, 01.01.1927, 1; Dersim Raporu, 2011: 204-205).

Dersim'de 1937 yılında yapılacak olan büyük harekât öncesi Jandarma Umum Kumandanlığı tarafından yetkilileri bilgilendirme mahiyetiyle hazırlanan raporda, bir süre önce düzenlenmiş olan Koçuşağı harekâtı sırasında askerle birlikte hareket eden aşiretler hakkında bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Buna göre; Dersim aşiretlerinin bir kısmı harekât sırasında her ne kadar askerî kuvvetlerle birlikte hareket etmişse de, bu aşiretler harekâtın süratle ilerlemesine engel olmuştur. Ayrıca aşiretlerin bir kısmı, askerî kıtaları aşılması zor yerlere yönlendirilerek, harekâtı kesintiye uğratmaya çalışmış, askerinin maneviyatını bozarak zaman zaman geri çekilmesine neden olmuştur. Hatta askerî birliklere yardıma gelen bazı aşiret kuvvetleri Koçuşağı Aşireti'ne yardım ederek onları imha edilmekten kurtarmıştır. Aşiretler bu süreçte etkili ve faydalı bir taarruza girişmemiş, vazifelerini yapmadıkları halde yapıyor görünmüştür. Diğer taraftan mümkün olduğunca fazla cephane elde etmeye çalışmış, küçük bahanelerle geri çekilerek askerî kuvvetlerin başarısızlığına zemin hazırlamıştır. Seri ve etkili harekâtlara engel olmak ve harekâtın daha soğuk mevsime sarkmasını sağlamak amacıyla komutanlıkla asiler arasında uzun süreli müzakereler yapmıştır. Zaman zaman asileri kendi içlerinde saklamış veya önemli bilgileri onlara ulaştırarak yer değiştirmelerini sağlamıştır. Küçük askerî kuvvetlere ve nakliye kollarına baskınlar yapmış ve harekât sırasında asilerin kuzeye kaçmalarına müsaade etmişlerdir. Rapora göre bu süreçte aşiretlerin yanı sıra kılavuzlar da askerî birlikleri yanılttığı için sonraki harekâtlarda Dersim aşiretlerinin devlete olan sadakatlerine itimat edilmemesi tavsiye edilmiştir. Herhangi bir hadise sırasında Dersimlilerin bir kısmının dost, bir kısmının düşman olmak üzere iki farklı fikirde göründükleri, dost olanların bile devlete asi aşiretlere faydalı olmaya çalıştığı belirtilmiştir. Sonuçta harekât sırasında Koçuşağı Aşireti'nin kısmı kaçmayı başardığı için aşiretin tamamı imha edilmemiştir. Nitekim 1929-1930 yıllarında az da olsa Koçuşağı mensuplarının gerçekleştirdiği eşkıyalık eylemlerine rastlanmıştır. Aşiretlerin yukarıda sayılan özellikleri Koçuşağı harekâtının başarısını kısmen olumsuz etkilemiş olmasına rağmen harekât geçici de olsa Dersim aşiretlerinin saldırılarını engellemiştir (Dersim Raporu, 2011: 205-209).

Askerî harekât esnasında, Osmanlı Dönemi'nde de uygulanan ve askerî literatürde "*sel harekâtı*" (Taş, 2021: 306) olarak isimlendirilen topyekûn bir harekât uygulanmış ve silahlı mukavemette bulunanlar öldürülmüş, geride kalanlardan yakalanabilenler İstiklal Mahkemesi kararıyla çeşitli cezalara çarptırılmış, çocuk ve kadınlar da dâhil olmak üzere sürgün edilmişlerdir.

Koçuşağı Aşireti mensuplarının yargılanmaları için El-aziz Şark İstiklal Mahkemesi görevlendirilmiştir. Mahkeme başkanı Kozan Milletvekili Ali Saib yargılama sürecini günlük olarak Elazığ'dan Başbakanlığa rapor etmiştir. Bu çerçevede mahkeme başkanı, Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği telgrafta Koçuşağı Aşireti'nin isyan ederek askere karşı silah kullanmasından dolayı 26 Aralık'ta yargılanan aşirete mensup 27 kişiden 8'ine idam cezası verildiğini, diğerlerinin Batı'daki şehirlerde yaşamak üzere sürgün edildiğini belirtmiştir (BCA, 30.10.00.00/ 110.740.9.2). 27 Aralık tarihli raporda Koçuşağı Aşireti mensuplarından askerî harekât sırasında kaçan, öldürülen veya idam cezası verilenlerin ailelerine mensup olup da mağaralarda yakalanan 83 kadın ve çocuğun haklarındaki hükümlerin uygulanması ve uygun görülecek şehirlere gönderilmeleri amacıyla Dâhiliye Nezareti bünyesinde Kayseri'ye gönderilmelerinin kararlaştırıldığı ifade edilmiştir (BCA, 30.10.00.00/ 110.740.9.1). Bu kafilenin bir süre sonra Malatya'da sefalet içerisinde kalarak bazı sıkıntılar yaşaması üzerine Kayseri'ye gönderilebilmeleri için gerekli ödenek tahsis edilmiştir (BCA, 30.18.01.01/ 23.7. 2.1).

Harekâtın sona erdiği 30 Kasım günü 3. Ordu Müfettişliği tarafından Harbiye ve Dâhiliye Nezaretlerine gönderilen şifreli cevabi telgrafa göre, harekâtın sona erdiği halka tebliğ edilmiştir. Bu tebliğde Koçuşağı Aşireti'nin ortadan kaldırıldığı, aşiretten boşalan yerlere hiç kimsenin hiçbir gerekçeyle gidemeyeceği, halkın kendilerinin refah ve mutluluğu için çalışan yetkililerin taleplerini uygulaması, daha önce aşiret ağalarının

toplum adına verdiği sözlerin de yerine getirilmeye başlanması gerektiği hatırlatılarak devlete itaat vurgusu yapılmıştır (BCA, 30.10.00.00/ 110.740.8.2). Koçuşığı Aşireti üzerine düzenlenen harekâtın sonra yapılan bir değerlendirmede, bundan sonraki süreçte köylülerin masum, çalışkan bir vatandaşa dönüşeceği, Koçuşığı halkı da dâhil medeniyetten uzak kalmış, acınacak muhitlerdeki halkın artık asrın zevk ve nimetlerini tadacağı belirtilmiştir (A. Refik Sıdkı, 1927: 128).

Koçuşığı Aşireti üzerine düzenlenen askerî harekât basına “Şark Vilayetlerimizde Cumhuriyet Islahatı” şeklinde yansımıştır. Yapılan değerlendirmede Osmanlı Devleti'nin yıllarca Dersim'e hâkim olamadığı, aşiretlerin çevreye karşı yağmalarda bulunduğu, birbirleri ile çatıştığı belirtilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında bu aşiretlerin devlete isyan etmedikleri fakat gasp ve soygunlara devam ettikleri ifade edilmiştir. Bu saldırıların Dersim'de küçük bir askerî harekâtı zorunlu hale getirdiği, Türkiye'nin asil ve medeni bir hukuk devleti olduğu ve devlet yerine geçmek isteyen, huzur bozucu aşiret yaşamına müsaade edilmeyeceği vurgulanmıştır. Neticede Koçuşığı askerî harekâtının başarılı olmasıyla devletin, girilmez denilen Dersim dağlarına, vadilerine girdiği böylece yaklaşık 110.000 kişinin yaşadığı bölgeye medeniyet nimetlerinin girmeye başladığı abartılı bir dille belirtilmiştir. Diğer taraftan Dersim dağlarındaki madenlerin Türkiye açısından önemine vurgu yapılarak, harekâtın sonuçlarının ülke ekonomisi üzerindeki olumlu muhtemel etkilerine de değinilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 01.01.1927, 1, 3).

Koçuşığı Aşireti üzerine yapılan harekât aşiret üzerinde etkili olmuşsa da geçmiş yıllarda devlet tarafından başvuru benzer uygulamalarda olduğu gibi diğer aşiretler üzerinde kalıcı bir etki oluşturmamıştır. Sadece aşiretlerin geçici bir süre devlete itaat etmesini sağlamıştır. Nitekim 1927 yılı sonbaharında bazı aşiretler tekrar çapulculuk ve cinayet eylemlerine girişmiş ve bu durum Dersim savcılığı tarafından Adliye Vekâleti'ne rapor edilmiştir (BCA, 30.10.00.00/ 110.740.13.2).

7. Sonuç

Dersim sancağı sınırları içerisinde yaşayan Koçuşığı Aşireti hakkında ulaşılabilen verilerin kullanımı yoluyla aşiret hakkında kapsamlı bir çalışma ortaya konmaya çalışıldı. Fakat belge ve verilerin daha çok aşiretin eşkıyalık faaliyetlerini içermesinden dolayı çalışmada aşiretin sosyal yapısına kısmen değinilebildi. Bununla birlikte aşiret hakkında bazı sonuçlara ulaşılabildi.

Aşiret yapısını devam ettiren kapalı toplum özelliği, mezhepsel yapısı ve yaşadığı coğrafi şartlardan dolayı Koçuşığı Aşireti'nin hem çevre toplumlarla hem de resmi kurumlarla iletişimi sınırlı düzeyde kaldı. Bu durum aşiretin medeniyetin gelişmelerinden habersiz kalmasına sebep oldu. Yaşanan otorite boşluğu, aşiret yapısı, eğitim kurumlarının eksikliği, yolların yetersizliği, fakirlik sorunlarına çözüm üretilmemesi, komşu aşiretlerle girilen güç yarışı ve aşiret liderlerinin tavrı aşiretin saldırgan bir tavır sergilemesine ve eşkıyalık faaliyetlerine yönelmesine zemin hazırladı.

Koçuşığı Aşireti tarafından yapılan gasp amaçlı saldırıların fakirlikten kaynaklandığı arşiv belgelerinden ve bölgenin coğrafi özelliklerinden anlaşılmaktadır. Bununla birlikte aynı arşiv belgelerinde aşiretin var olan arazilerinde tarımsal üretim yapmadığı, yoğun bir şekilde ve sürekli olarak eşkıyalık saldırılarında bulunduğu belirtilmiştir. Bu durum, aşiretin zamanla eşkıyalığı bir alışkanlığa dönüştürdüğü ve bölge hakkında olumsuz bir algının oluşmasına zemin hazırladığını göstermektedir.

Liderlerinin devlete bağlılığı zayıf olan Koçuşığı Aşireti, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yetkililerle sürekli çatışmalar yaşamıştır. Bu süreçte aşiretin eylemlerinde aşiret yapısından kaynaklı yerleşik özerk tavır ve buna bağlı olarak gelişen alan mücadelesi, otorite tanımazlık, övgüye ve kendisini öne çıkarmaya yönelik aşiret kültürü ve fakirliğin de etkisiyle yerleşen çalışmadan kazanç elde etme kolaycılığının belirleyici olduğu sonucuna varılmıştır.

Sürekli eşkıyalık saldırıları gerçekleştiren Koçuşığı Aşireti üzerine askerî harekât düzenlendiği zamanlarda aşiret diğer aşiretlerle ittifak kurma yoluna gitmiş bu da olayların büyüyerek isyana dönüşmesine ve daha geniş bir alana yayılmasına zemin hazırlamıştır. Kapsamlı askerî harekâtın sonra ise asiler arz-ı dehalet denilen göstermelik teslim olma yoluna başvurmuş, yöneticiler de idare-i maslahat adı altında olayları geçiştirmiş ve suçluları affetmiştir. Dolayısıyla suçluların ceza almaması, suçun devamına ve aşiretin daha pervasızca hareket etmesine neden olmuştur.

Dersim aşiretlerinin özellikle de Koçuşığı Aşireti'nin eşkıyalık faaliyetlerine girişmesi ve bu durumun süreklilik arz etmesi, bölgede güvenlik sorunlarına sebep olmuş ve saldırılar nedeniyle insanlar farklı güzergâhlar kullanmak zorunda kalmıştır. Bu durum sınırlı miktarda sermayenin girebildiği Dersim'in

ekonomisini, idari işleyişini ve kültürel gelişimini olumsuz etkilerken, Dersim hakkında oluşan olumsuz algının yaygınlaşmasına da zemin hazırlamıştır.

Aşiretlerin süreklilik gösteren saldırıları halkın şikâyetlerine sebep oldu. İdareciler de sorunu çözmek amacıyla yazışmalar yaptı ve raporlar hazırladı. Raporlarda özellikle eğitim, üretim, ticaret, yol yapımı gibi hususlarda geniş kapsamlı önlemler alınmadıkça askerî harekâtların kalıcı etki bırakmayacağı vurgulandı. Buna rağmen, şartların zorlamasıyla genellikle eşkıya saldırılarına kısa vadede engel olabilmek amacıyla kısa sürede gerçekleştirilebilir bir tedbir olan askerî harekât yolu tercih edildi. Fakat bu durum aşiret saldırılarını geçici bir süre durdurabildi. Bahsi geçen uygulama kısmen Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etti. Bu çerçevede 1926 yılında Koçuşağı Aşireti üzerine yaklaşık 55 gün süren bir askerî harekât düzenlendi ve aşiret mensuplarının büyük bir kısmı ortadan kaldırılarak, aşiretin köylerine girilmesi yasaklandı. Topyekûn ve sert bir metot kullanılarak aşiretin eşkıyalık faaliyetleri ve isyan girişimleri engellendi. Ayrıca bu metotla diğer aşiretler üzerinde caydırıcı bir etki bırakma amacı güdüldü.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

ATASE, ATAZB-Kutu: 2328, Gömlek: 27.78ae/ 2328. 27. 78aj.
ATASE, ATAZB-Kutu: 4135, Gömlek: 27. 76af/ 76ag/ 76ah/ 76as/ 76ai/76au/ 76aua/ 76av/ 76bg).
ATASE, BDH-Kutu: 2687, Gömlek: 239.14.2.
ATASE, BDH-Kutu: 2904, Gömlek: 431.8/ 8.1.
ATASE, BDH-Kutu: 3182, Gömlek: 11.3-7-13
ATASE, İSH-Kutu: 10668, Gömlek: 1107.101.
ATASE, İSH-Kutu: 13148, Gömlek: 202. 259.
ATASE, İSH-Kutu: 14853, Gömlek: 773. 74/ 74a/ 74c.
ATASE, İSH-Kutu: 14880, Gömlek: 773.96/ 96aa.
ATASE, İSH-Kutu: 14884, Gömlek: 773.100.
ATASE, İSH-Kutu: 14888, Gömlek: 773.103/103a.
ATASE, İSH-Kutu: 14897, Gömlek: 773.112/ 14944.773.150.
ATASE, İSH-Kutu: 14913, Gömlek: 773.126aa.
ATASE, İSH-Kutu: 3368, Gömlek: 631. 71.
ATASE, İSH-Kutu: 3719, Gömlek: 7.50.
ATASE, İSH-Kutu: 4599, Gömlek: 631.121.
BCA, 030.10.00.00/ 110.740. 8/ 8.1/ 8.2/ 9.1/ 9.2/ 10/ 13.2.
BCA, 030.10.00.00/ 6.37.35.3/ 6.38.14.3.
BCA, 030.10.00.00/ 7.40.32.4.
BCA, 272.00.00.12/ 45.76.31/ 46.80.7.4/ 7.5/7.8/7.9.
BCA, 30.00.18.01/ 01.13.15.10.01.
BCA, 30.10.00.00/ 126.901.07.01/07.02/ 07.03/ 126.901.23.02/ 126.901.37.
BCA, 30.18.01.01/ 23.07. 02.01.
BOA, BEO/ 30.2182.2.1/ 35.2571.1.2.
BOA, BEO/ 4610.345718.6.1/ 7.1/11.1.
BOA, DH.EUM.AYŞ/ 16.60.1/ 20.92.2/ 92.3.
BOA, DH.EUM.EMN/ 29.17.1.
BOA, DH.İUM.EK/ 116. 58.1.1.
BOA, DH.ŞFR/ 102.289.1.1.
BOA, HR.TH/ 165.48.1.1.
BOA, İ.DH/ 01467.01.01.01/01.02/ 02.01/ 04.01/ 05.01/ 06.01/ 07.01/ 07.02.
BOA, İ.DH/ 1196.93590.1.1/ 4.1.
BOA, İ.DH/ 1244.97466.1.1.
BOA, İ.HUS/ 16.111.4.1.
BOA, Y.A.HUS/ 235.76.7.1/ 515.106.7.1/ 16.1.
BOA, Y.EE.KP/ 40.3959. 1.2.

BOA, Y.EE/ 0131.031.02.01/02.02/ 02. 03/ 02. 04.
BOA, Y.EE/ 0131.034.01.02/01.03
BOA, Y.MTV/ 302.4.1.1/2.1/3.1.
BOA, Y.MTV/ 56.76.1.1/3.1.
BOA, Y.PRK.ASK/ 84.67.3.1/ 92.31.1.1.
BOA, Y.PRK.UM/ 032. 108.01.01/ 01.02.
BOA.Y.MTV/ 47.60.2.2/ 312. 127.1.1.

Tetkik Eserler

Akgül, S. (2009). *Amerikan ve İngiliz raporları ışığında Dersim*. İstanbul: Yaba Yayınları.
Akgül, S. (1993). Cumhuriyet dönemine kadar Dersim sorunu. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 4(4), 1-22.
Dersim Raporu (2011). T.C. Dahiliye Vekaleti Jandarma Umum Kumandanlığı III. Ş (Şube) I. Ks. (Kısım), Sayı: 55058, Yay. Haz.: İzzeddin Çalışlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
Dersimi, M. N. (1952). *Kürdistan tarihinde Dersim*. Halep: Ani Matbaası.
Gökarp, Z. (2011). *Kürt aşiretleri hakkında sosyolojik tetkikler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Gündoğdu C. ve Genç V. (2013). *Dersim 'de Osmanlı siyaseti, izâle-i vahşet, tashîh-i itikâd ve tasfiye-i ezhân 1880-1913*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Gündoğdu, H. (1992). *Tarih ve kültürüyle Koç Uşağı aşireti*. (Lisans tezi Fırat Üniversitesi). Elazığ. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 1 Ocak 1927.
- Karabekir, K. (2004). *Kürt meselesi*, Yay. Haz.: Faruk Özerengin. İstanbul: Emre Yayınları.
- Sevgen, N. (1994). *Zazalar*, Yay. Haz.: Turan Bingöl. Ankara: Zaza Kültürü Yayınları.
- Sevgen, N. (1999). *Zazalar ve Kızılbaşlar, coğrafya-tarih-hukuk-folklor-teogoni*. Ankara: Kalan Yayınları.
- Sunguroğlu, İ. (1958). *Harput yollarında*. C. 1. İstanbul: Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- Taş, E. (2021). *1914-1923 yılları arasında Dersim 'de (Tunceli) asayiş*. (Doktora tezi Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Elazığ.
- Taş, E. (2022). Dersim aşiretlerinin Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı sergilediği paradoksal tavır üzerine bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, 278-293.
- Taş, K. (2014). *Osmanlı Döneminde Dersim (Daresime) aşiretleri*. İstanbul: Libra Kitap ve Yayıncılık.
- Tunceli il yıllığı 1967 (1968). T.C. Tunceli Valiliği. Ankara.
- Uluğ, N. H. (2011). *Derebeyi ve Dersim*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Uluğ, N. H. (2014). *Tunceli medeniyete açılıyor*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Yılmazçelik, İ. (2010). Dersim sancağının kurulmasından sonra karşılaşılan güçlükler ve Dersim sancağı ile ilgili bu dönemde yazılan raporlar (1875-1918). *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi (OTAM)*, 28, 163-214.
- Yılmazçelik, İ. (2017). *Osmanlı Devleti Döneminde Dersim sancağı, idari, iktisadi ve sosyal hayat*. Ankara: Kripto Kitaplar.
- Yolga, M. Z. (1994). *Dersim (Tunceli) tarihi*. Yay. Haz.: Ahmet Halaçoğlu, İbrahim Yılmazçelik. Ankara: Volkan Matbaacılık.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-